

पुष्परत्नाकर

रचयिता
चौतारा महामात्य नवमीसिंह भण्डेल
राजभण्डारी

प्रस्तुति
तीर्थलाल नःघःभनी
राजभण्डारी

पुष्परत्नाकर

रचयिता

चौतारा महामात्य नवमीसिंह भण्डेल
राजभण्डारी

प्रस्तुति

तीर्थलाल नःघःभनी
राजभण्डारी

प्रकाशक:-

डा. बिनोदमान राजभण्डारी
नःघल, काठमाडौं

सर्वाधिकार:- (प्रकाशकमा)

प्रथम संस्करण:- ५००

मूल्य:- १५/-

मुद्रक:- संकटा प्रेस, ख १-८३ टेबहाल, काठमाडौं ३

एक दृष्टि

चौतारा महामात्य श्री नवमीसिंह भण्डेल राजभण्डारी कान्तिपुर सुवर्ण प्रणाली महानगर नवघट टोल (नघल) ग्वाथ-ननीका भण्डेल (राजभण्डारी) कुलका साधारण परिवारमा रामनवमीका दिनमा जन्मेका हुन् । तिनका पिता चौतारा महामात्य श्री मानसिंह भण्डेल तथा माता श्रीमती सुमंगला भण्डेल हुन् । साथै तिनका दुइभाई चौतारा महामात्य श्री अनन्तसिंह भण्डेल र श्री मुकुन्द सिंह भण्डेल राजभण्डारी थिए ।

महामात्य श्री नवमीसिंहका दुइटी स्त्री श्री रत्नेश्वरी र श्री अन्नपूर्णा थिए । यिनीहरूका तर्फबाट दुइटी छोरी जन्मेका थिए । तर आफ्ना पुत्र नभएकाले माहिजा भाई चौतारा महामात्य श्री अनन्तसिंहका माहिला पुत्र श्री मनमोहनसिंहलाई धर्मपुत्रका रूपमा लिएका थिए । उनका तर्फबाट एउटी छोरी भइन् । अरू सन्तान नहुँदैमा श्री मनमोहनसिंहको परलोक भयो । यसपछि उनका कान्छा भाई श्री मुकुन्दसिंहका कान्छा सुपुत्र श्री बलभद्र सिंहलाई धर्मपुत्रका रूपमा लिए । तिनका श्रीमती इन्द्रायणी नामकी थिइन् । यिनीहरूका तर्फबाट ६ भाइ सन्तान जन्मे । तिनीहरूका नाम छत्रसिंह, केशवसिंह, कन्दर्पसिंह, रामचन्द्रसिंह, शिवसिंह, शंकरसिंह, थिए । तर रामचन्द्र सिंहका सन्तान भएन । अरूका सन्तानहरू अद्यापि छँदैछन् ।

श्री मानसिंह भण्डेल चौतारा महामात्य हुनुभन्दा अगावै राजा नृपेन्द्र मल्लका पालामा नै एक उच्चस्थ भारादार पदमा पुगी सकेका थिए । आफ्ना बाबुका साथ श्री नवमीसिंह भण्डेल राजप्रासादमा प्रवेश गरी शासनप्रणाली कसरी संचालन गरिन्छ भनी जिज्ञासा राख्न थालिसकेका थिए । यिनी राजा पार्थिवेन्द्र मल्लका पाला त एक सैनिक अधिकृत पनि भइसकेका थिए । ने. सं. ८०७ मार्ग महिनामा आफ्ना सैनिक फौज लिएर श्री नवमीसिंह भण्डेल गोरखामा देखल गर्न गएका थिए । यसबाट उनी एक निपुण सेनाधिकृत तथा योद्धा पनि थिए भन्ने प्रतीत हुन आएको छ ।

राजा पार्थिवेन्द्र मल्लको मृत्यु पछि श्री भूपालेन्द्र मल्ल ने. सं. ८०७ आषाढमा गद्दीमा आसीन भए । चौतारा महामात्य लक्ष्मीनारायण जोशी भए । चौतारा महामात्य श्री लक्ष्मीनारायण जोशीको ने. सं. ८१० भाद्रमा मृत्यु भएपछि श्री मानसिंह भण्डेल चौतारा महामात्य भए । निजले ३ वर्ष शासन सह्य ले पछि राजनैतिक गडबडी र अनेक षडयंत्रले गर्दा ने. सं. ८१३ आश्विनमा चौतारा महामात्य श्री मानसिंह भण्डेल आफ्ना पदबाट हात धुन बाध्य भए । यसको ठीक तीन वर्ष पछि चौतारा महामात्य श्री रघुवीर पदच्युत भए । अनि ने. सं. ८१६ माघ महिनामा श्री नवमीसिंह भण्डेल (राजभण्डारी) चौतारा महामात्य पदबाट विभूषित भए ।

चौतारा महामात्य श्री नवमीसिंह भण्डेलले (राजभण्डारी) गुरुकुलमा शिक्षा अध्ययन गरेका थिए । त्यसबेला उच्च शिक्षा नै संस्कृत थियो । तिनले संस्कृत विद्यामा विशेष अध्ययन गरेका थिए । यस अतिरिक्त गुरु श्री आद्यानन्दको शिक्षाले तन्त्रशास्त्रमा पनि निपुण भए । यसको फलस्वरूप यिनको शक्ति उपासनामा

अटल विश्वास तथा श्रद्धा र आस्था बढ्यो । यसै सन्दर्भमा एक ग्रन्थकारको रूपमा प्रादुर्भाव भए ।

तिनले चौतारा महामात्य भई सत्ता सहालेका समयमा राजनैतिक अस्थिरता थियो । देशका परिस्थिति डावांडोल थियो । यस्तो अवस्थामा धैर्य र साहसले ७ वर्षसम्म सत्ता सहालेका थिए । तिनी बडो कूटनीतिज्ञ पनि थिए । तीनै शहरका राजाहरूलाई मित्रताका सूत्रमा बाँध्न पनि सफल भएका थिए । यस अतिरिक्त राजा भूपालेन्द्र मल्ल ने. सं. ८२१ कार्तिकमा स्वर्ग भएपछि वर्ष ४ का बालक भास्करमल्ल गद्दीमा आसीन भई राजा भए । यिनले राजा बालक भएतापनि कान्तिपुर देशले कहिल्यै शीर झुक्न नपर्ने गरी आफ्नो कर्तव्य पूरा गरी सारा भूमिका निभाएका थिए ।

यस्ता कठिन परिस्थितिमा पनि आफ्नो फुरसतको समयमा शंभुनित्या तन्त्र, रुद्रयामल, समयाभिष, शारदातिलक, शक्तिसंगम तन्त्र, गौतमी, कालोत्तर, मेरुतन्त्र, र नीलमन्थान भैरव तन्त्रहरू अध्ययन गरे । यस्तै कुलचूडामणि, भावचूडामणि, महाकाल संहिता, रहस्यादि कल्लोलिनी, ज्ञानार्णव, मत्स्यसूक्त, र हाहारावाख्य जस्ता अनेक ठूलठूला ग्रन्थहरू अध्ययन गरे । यस अलावा वामकेश्वर, मुण्डमालाख्य, कौलाबलि, वाराही, शक्तियामलतन्त्र तथा शक्ति रत्नाकर, पुष्प कल्लोलिनी, नारसिंह पुराण, भविष्य पुराण, विष्णु पुराण, कालिका पुराण, देवी पुराण आदि अनेक ग्रन्थहरू पनि अध्ययन गरेका थिए । जस्को फलस्वरूप चौतारा श्री नवमीसिंह भण्डेल ग्रन्थकार बन्न सक्षम भए । उनले ४ वटा ग्रन्थ पनि रचना गरे । यी ४ वटा प्रशिद्ध ग्रन्थहरू मध्ये एउटा यो “पुष्परत्नाकर” पनि हो । अरु ३ वटामा

श्री मानसिंह भण्डेल चौतारा महामात्य हुनुभन्दा अगावै राजा नृपेन्द्र मल्लका पालामा नै एक उच्चस्थ भारादार पदमा पुगी सकेका थिए । आफ्ना बाबुका साथ श्री नवमीसिंह भण्डेल राजप्रासादमा प्रवेश गरी शासनप्रणाली कसरी संचालन गरिन्छ, भनी जिज्ञासा राख्न थालिसकेका थिए । यिनी राजा पार्थिवेन्द्र मल्लका पाला त एक सैनिक अधिकृत पनि भइसकेका थिए । ने. सं. ८०७ मार्ग महिनामा आफ्ना सैनिक फौज लिएर श्री नवमीसिंह भण्डेल गोरखामा देखल गर्न गएका थिए । यसबाट उनी एक निपुण सेनाधिकृत तथा योद्धा पनि थिए भन्ने प्रतीत हुन आएको छ ।

राजा पार्थिवेन्द्र मल्लको मृत्यु पछि श्री भूपालेन्द्र मल्ल ने. सं. ८०७ आषाढमा गद्दीमा आसीन भए । चौतारा महामात्य लक्ष्मीनारायण जोशी भए । चौतारा महामात्य श्री लक्ष्मीनारायण जोशीको ने. सं. ८१० भाद्रमा मृत्यु भएपछि श्री मानसिंह भण्डेल चौतारा महामात्य भए । निजले ३ वर्ष शासन सहा ले पछि राजनैतिक गडबडी र अनेक षडयन्त्रले गर्दा ने. सं. ८१३ आश्विनमा चौतारा महामात्य श्री मानसिंह भण्डेल आफ्ना पदबाट हात धुन बाध्य भए । यसको ठीक तीन वर्ष पछि चौतारा महामात्य श्री रघुवीर पदच्युत भए । अनि ने. सं. ८१६ माघ महिनामा श्री नवमीसिंह भण्डेल (राजभण्डारी) चौतारा महामात्य पदबाट विभूषित भए ।

चौतारा महामात्य श्री नवमीसिंह भण्डेलले (राजभण्डारी) गुरुकुलमा शिक्षा अध्ययन गरेका थिए । त्यसबेला उच्च शिक्षा नै संस्कृत थियो । तिनले संस्कृत विद्यामा विशेष अध्ययन गरेका थिए । यस अतिरिक्त गुरु श्री आद्यानन्दको शिक्षाले तन्त्रशास्त्रमा पनि निपुण भए । यसको फलस्वरूप यिनको शक्ति उपासनामा

अटल विश्वास तथा श्रद्धा र आस्था बढ्यो । यसै सन्दर्भमा एक ग्रन्थकारको रूपमा प्रादुर्भाव भए ।

तिनले चौतारा महामात्य भई सत्ता सहालेका समयमा राजनैतिक अस्थिरता थियो । देशका परिस्थिति डावांडोल थियो । यस्तो अवस्थामा धैर्य र साहसले ७ वर्षसम्म सत्ता सहालेका थिए । तिनी बडो कूटनीतिज्ञ पनि थिए । तीनै शहरका राजाहरूलाई मित्रताका सूत्रमा बाँध्न पनि सफल भएका थिए । यस अतिरिक्त राजा भूपालेन्द्र मल्ल ने. सं. ८२१ कार्तिकमा स्वर्ग भएपछि वर्ष ४ का बालक भास्करमल्ल गद्दीमा आसीन भई राजा भए । यिनले राजा बालक भएतापनि कान्तिपुर देशले कहिल्यै शीर झुक्न नपर्ने गरी आफ्नो कर्तव्य पूरा गरी सारा भूमिका निभाएका थिए ।

यस्ता कठिन परिस्थितिमा पनि आफ्नो फुरसतको समयमा शंभुनित्या तन्त्र, रुद्रयामल, समयाभिष, शारदातिलक, शक्तिसंगम तन्त्र, गौतमी, कालोत्तर, मेरुतन्त्र, र नीलमन्थान भैरव तन्त्रहरू अध्ययन गरे । यस्तै कुलचूडामणि, भावचूडामणि, महाकाल संहिता, रहस्यादि कल्लोलिनी, ज्ञानार्णव, मत्स्यसूक्त, र हाहारावाख्य जस्ता अनेक ठूलठूला ग्रन्थहरू अध्ययन गरे । यस अलावा वामकेश्वर, मुण्डमालाख्य, कौलाबलि, वाराही, शक्तियामलतन्त्र तथा शक्ति रत्नाकर, पुष्प कल्लोलिनी, नारसिंह पुराण, भविष्य पुराण, विष्णु पुराण, कालिका पुराण, देवी पुराण आदि अनेक ग्रन्थहरू पनि अध्ययन गरेका थिए । जस्को फलस्वरूप चौतारा श्री नवमीसिंह भण्डेल ग्रन्थकार बन्न सक्षम भए । उनले ४ वटा ग्रन्थ पनि रचना गरे । यी ४ वटा प्रशिद्ध ग्रन्थहरू मध्ये एउटा यो “पुष्परत्नाकर” पनि हो । अरू ३ वटामा

१. “चण्डीभक्तिविनोदिनी सप्तशती चण्डी”, २. कुलमुक्तिकल्लोलिनी” र ३. “तन्त्रचिन्तामणि” हुन् ।

प्रथम “चण्डिभक्तिविनोदिनी सप्तशती चण्डी” पुस्तकको रचना राजा श्री भूपालेन्द्र मल्लका पालामा गरेको देखिन्छ । यस पुस्तकमा यसरी लेखेको छ ।

ख्याता सप्तशती समस्तभुवने संख्या न पूर्णा क्वचित् ॥
सम्यक् संशयशालिनां ननु मया ग्रन्थैः कृतो निर्णयः ॥
ज्ञात्वा सप्तशती प्रमाणमधुना श्लोकाः पुनर्लेखिताः ॥
तस्मात्सप्तशतीतिपाठविषये नासंगतिः काचन ॥

× × × ×

भूपालेन्द्रमहेश्वरेण बलिते नेपालभूमण्डले ॥
कान्तिनामपुरे सुखैकनिलये पीठैः समस्तैर्युते ॥
चण्डीभक्तिपरेण चारुनवमीसिंहेन समन्त्रिणा ॥
तेने भक्तिविनोदिनी च सकलान्याहृत्य तन्त्राण्य हो ॥

यसरी “संसारमा जति चण्डी छन् ती ७०० श्लोकपूर्ण नभएकोले मैले प्रमाणको आधारमा ७०० श्लोक पूरा गरी यो चण्डी लेखें” भनी गर्वसाथ लेखेको “चण्डीभक्तिविनोदिनी सप्तशती चण्डी” कहिले रचना गरेका हुन् तिथिमिति उल्लेख नभएकोले यहि समयमा लेखिएका हुन् भनी किटान गर्न सकिएन । तथापि यो पुस्तक कान्तिपुर सुवर्णप्रणाली महानगर थहिति टोलका श्री केशरबहादुर राजभण्डारीले मिति २०४३।६।६।१ विजया दशमीका दिन प्रकाशित गरी सक्नु भएको छ ।

द्वितीय “कुलमुक्ति कल्लोलिनी” ग्रन्थ पनि राजा भूपालेन्द्र मल्लकै समयमा रचना गरेका हुन् । यस पुस्तकमा पनि यसरी लेखेको छ—

श्रीनेपालपतेरमात्यनवमीसिंहो गुरुणां मुखात् ॥
 ज्ञात्वा कौलिकवामदक्षिणमतं तन्त्रादिशैलोद्भवाम् ॥
 श्रीकाली कुलमुक्ति शब्दपरतः कल्लोलिनी निर्मलाम् ॥
 दीक्षा नित्य पुरस्क्रियादिलहरीं रम्यां तनोति स्वयम् ॥

× × × ×

श्रीमान्नवान्तगतमी मृगराजसंज्ञः ॥
 कल्लोलिनीं वितनुते कुलमुक्तिपूर्वाम् ॥
 आद्यानन्द इत्येव ख्यातनामा गुरोर्मुखात् ॥
 भक्तत्युद्रे कादपर्णायां चञ्चलत्वं ब्रजाम्यहम् ॥

यो ग्रन्थमा राजाको नाम र तिथिमिति उल्लेख गरेको छैन ।
 यसकारण यी ग्रन्थ यो सालमा रचना गरेका हुन् भनी भन्न
 सकिएन । साथै यस ग्रन्थ प्रकाशित गर्नेतर्फ कसैको ध्यान आकृष्ट
 भएको देखिदैन ।

तृतीय “तन्त्र चिन्तामणि” ग्रन्थ हो । तिनले रचना गरेका
 ४ वटा ग्रन्थमध्ये सबभन्दा ठूलो र महत्वपूर्ण उत्कृष्ट ग्रन्थ हो ।
 यसमा यसरी लेखेको छ—

भूपालेन्द्रधराधिपस्य नवमीसिंहस्त्वमात्य क्रमम् ॥
 निर्णयाशु बुधैः समं वितनुते श्री तन्त्रचिन्तामणिम् ॥

× × × ×

इति श्री तन्त्रचिन्तामणौ भातृकावर्णध्यान, दशमहाविद्यादिनाम
 मन्त्रभेदमुक्त्युपाय अन्त्येष्टिनिर्णयनामा, चत्वारिंशत्तमः प्रकाशः
 समाप्तः । शुभमस्तु सर्वदाकालं ॥ संवत् ८२३ पौष शुक्ल षष्ठमी
 (षष्ठी) शतविष नक्षत्र शुद्धियोग आदित्यवार एतद्दिने सम्पूर्ण-
 मिति ।

यो ग्रन्थ राजा भूपालेन्द्र मल्लका समयमा प्रारम्भ गरेर राजा भास्करमल्लका समयमा ने. सं. ८२३ पौष शुक्ल षष्ठमीका दिन सम्पूर्ण गरेको देखिन्छ । अन्तिम ग्रन्थ पनि यही हो । किन भने यी ग्रन्थ उनले पूर्ण गरी ९ महिनापछि ने. सं. ८२३ आश्विन कृष्ण तृतीयाका दिन चौतारा महामात्य श्री नवमीसिंह भण्डेल राजभण्डारीको स्वर्गारोहण भएका थिए ।

यी ग्रन्थ सबैभन्दा उत्कृष्ट र गहकिलो छ । यस ग्रन्थमा ४० प्रकाश छन् । प्रकाश पिच्छे विभिन्न विषय वर्णन गरिएको छ । यसकारण यी ग्रन्थ अत्यन्त उपयोगी देखिन्छ । यी ग्रन्थ प्रकाशित गर्न श्रैह्तिका श्री केशरबहादुर राजभण्डारीले केही प्रयास गर्नु भएको थियो । तर केही कारणवश प्रकाशित हुन सकेन । यसको अलावा कुनै शिक्षण निकायबाट प्रकाशन गर्न योजना बनाएका थिए । सो ग्रन्थ सम्पादन गर्न एक विद्वान् पण्डित नियुक्त पनि भएका छन् । र “तन्त्रचिन्तामणि” प्रकाशनमा ल्याउने योजना पनि भइरहेको छ ।

चतुर्थ ग्रन्थ यी “पुष्परत्नाकर” हुन् । यो ग्रन्थ सबभन्दा सानो छ । यो पुस्तक करिब २९० वर्ष अघि रचना गर्नुभएको देखिन्छ । यस पुस्तकमा यसरी लेखेको छ ।—

भास्करेन्द्रमहीपाले नवे राज्यं प्रशासति ॥

प्रणम्य देवतामिष्टां गुरुं च ज्ञानकारकम् ॥

विचार्य विबुधैस्सार्धमन स्संकल्पसिद्धये ॥

करोति नवमीसिंहः पुष्परत्नाकर शुभम् ॥

यस्मा “नयाँ राजा भास्करमल्लका पालामा लेखेको” भनी स्पष्ट उल्लेख गरेको छ । राजा भास्करमल्ल ने. सं. ८२१ कार्तिकमा ४ वर्षका बालक गद्दीमा आसीन भएको कुरा माथि परिसकेको

छ । यस उसले यो “पुष्परत्नाकर” पुस्तक ने. सं. ८२१ ताकामा रचना गरेका हुन् भनी स्पष्ट भन्न सकिन्छ ।

यो ग्रन्थमा फूलको वर्णन, गुण, बयान, महिमा गाएको छ । साथै यी यी देवी देवतालाई यो यो फूल चढ्छ र निषेध छ भनी स्पष्ट व्याख्या गरेको छ । यो नै यी पुस्तकको विशेषता हो । यो ग्रन्थमा अष्टपटल छन् । पटलै पिच्छे एउटा एउटा विषय वर्णन र व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

प्रथमपटल:— यसमा विभिन्न ग्रन्थ तन्त्र र पुराणहरूका आधारमा फूलको निर्णय र महिमाको व्याख्या गरिएको छ ।

द्वितीयपटल:— यसमा फूलको वर्णन र फलको व्याख्या गरिएको छ ।

तृतीयपटल:— यसमा एक्काइस प्रकारका फूलका पातका गुण महत्व, तथा विशेषता र त्यसको फलहरूको बयान गरिएको छ ।

चतुर्थपटल:— यसमा भगवान् विष्णुलाई योयो फूल चढाउन उपयुक्त छ । यो फूल निषेध छ । साथै फूलका पात (पत्र) को पनि विवरण दिइएको छ ।

पञ्चमपटल:— यसमा सूर्यलाई यो यो फूल चढ्छ । यो यो फूल निषेध छ । यो फूलको विशेषता र फलको तथा काल समयको पनि व्याख्या गरिएको छ ।

षष्ठपटल:— यसमा भवानी भगवती र सरस्वतीलाई यो यो फूल चढ्छ । यी यी फूलहरू निषेध छन् । साथै यो यो फूलको गुण, फल र तथा काल समयको समेत बयान गरिएको छ ।

सप्तमपटलः— यसमा श्री दक्षिणकालीलाई यो यो फूल चढ्छ ।
यो यो फूल चढ्दैन । साथै यो यो पत्र चढ्छ र
यो यो निषेध छ । यस अतिरिक्त फूलको गुण र फल
समेत स्पष्ट व्याख्या गरिएको छ ।

अष्टमपटलः— यस्ता षडाम्नायलाई यी यी फूलहरू चढाउन
उपर्युक्त छन् र यी यी फूलहरू निषेधित छन् भनी
उल्लेख गरिएको छ ।

यस्ता उपयोगी ग्रन्थ प्रकाशमा ल्याउनु अति खुशीको कुरा
हो । तर त्यत्ति सन्तोषप्रद भएन । किनभने जति शुद्ध गरी
प्रकाशित हुनपर्ने हो त्यत्ति भएको देखिदैन । यसको कारण पनि
नभएको होइन । पहिलो त यस ग्रन्थको श्री ५ को सरकार शिक्षा
मन्त्रालय मातहत पुरातत्त्व विभाग अन्तर्गत राष्ट्रिय अभिलेखा-
लयमा तेश्रो ल. नं. ३४३ वि. सं. ७८६ मा र तेश्रो ल. नं ४९८
वि. सं. ७८७ मा दर्ता भएको दुइप्रति मात्र छ । यस अतिरिक्त
अरू प्रतिहरू पाइएका छैनन् । हुन त वाराणसीको पुस्तकालयमा
एकप्रति सुरक्षित छ । त्यसको कुरै भएन । राष्ट्रिय अभिलेखा-
लयमा रहेको दुइप्रति पनि देव नागरिक लिपिमा सारिएको छ ।
त्यो पनि त्यत्ति शुद्ध पाइएन । अरूसँग भिडाई हेर्न अर्को प्रति
उपलब्ध नभएकोल श्रद्धाउन अष्टधारो पर्नगएको देखिन्छ ।

दोश्रो यस ग्रन्थमा उल्लेख भएका कतिपय फूलहरू आज-
भोलि प्रचलनमा पाइँदैनन् : साथै कतिपय फूलका नामहरू यसै
फूलका हुन् भनी ठम्याउन गाह्रो भइसकेको छ । यस अतिरिक्त
कतिपय फूलहरू आजभोलि विरलै मात्रामा पाइएलान् । कतिपय
फूलहरू लोप भई विलाई सक्नगरेकोलान् । अहिले खोजी नीति गरी
हेर्नु सम्भवको कुरा थिएन । यस उसले ३०० वर्षअघि लेखिएका

फूलका नामहरू अहिले ठीक वेठिक हो होइनन् भन्नु पनि कठिनकै कुरा देखिन्छ ।

तापनि राष्ट्रिय अभिलेखालयका पण्डित श्री बाबुकृष्ण ढकाल, नरदेवीका डा. विद्यानाथ भट्ट उपाध्याय, चोखाठें गल्ली ब्रह्मपुरका हाल कलंकीस्थानका पण्डित श्री गुरुशेखर राजोपाध्याय, टेबहालका पण्डित श्री पूर्णरत्न वज्राचार्यहरूको अथक प्रयास र मेहनत तथा सक्रियताबाट सक्दो शुद्धचाएको देखिन्छ । साथै फूलहरू नचिनिने तथा नामहरू ठम्याउन नसकिने स्थितिले गर्दा कतिपय जस्ताको तस्तै राखिएका पनि पाइएका छन् । जेहोस् यतिसम्म परिश्रमका साथ शुद्धचाई दिएकोमा वहाँहरूलाई कृतज्ञता ज्ञापन गर्नु अत्युक्ति हुँदैन ।

यस अलावा यो ग्रन्थ प्रकाशित गर्ने सम्पूर्ण भार वहन गरी सहयोग प्रदान गरेका श्री मुकुन्दसिंहका कान्छा सुपुत्र चौतारा महामात्य श्री नवमीसिंह भण्डेलका घर्मपुत्र, श्री बलभद्रसिंह तथा श्रीमती इन्द्रायणीका साहिला सुपुत्र, श्री कन्दर्पसिंह भण्डेलका सन्तान श्री राजमान श्रीमती मैजाका नाति, श्री डा. द्वारिकामान श्रीमती ज्यानबाबाका सुपुत्र, डाक्टर श्री विनोदमान राजभण्डारी सहृदयी धन्यवादका पात्र मान्न योग्य नै छन् । यिनैको वंशक्रम यस ग्रन्थको पछाडि दिइएको छ । अस्तु ।

मिति २०४८।३।१७।१

तीर्थलाल नःघःभनी
राजभण्डारी
थायमदु

दुइ शब्द

श्री भाष्करेन्द्र मल्ल (श्री भूपालेन्द्र मल्ल) का शासनकालमा उनैका महामात्य नवमी सिंहले अनेकौं पुराण तन्त्रग्रन्थहरूको अध्ययन गरी विद्वान्हरूसंग विचार-विमर्श समेत गरेर लोक-हित र आप्ना मनका संकल्पहरूको सिद्धिका लागि रचना गरेको ग्रन्थ “पुष्परत्नाकर-”ले आफ्नो क्षेत्रमा ज्यादै ठूलो महत्त्व राख्छ । आठ पटलहरूमा फैलिएको पाँच सय चौरान्नव्वे श्लोकमा आवद्ध यस रचनामा पुष्पहरूको विवरण, पूजाका लागि प्रशस्त र निषिद्ध पुष्पहरूको नाम, गणेश, विष्णु, सूर्य, पितृ, भवानी, दूर्गा, गायत्री, सरस्वती आदि देव-देवताहरूका निमित्त र विशिष्टतः दक्षिणाम्नाय र उत्तराम्नायका देवताहरूका नित्य, नैमित्तिक एवं काम्य कर्ममा प्रयोग गर्नुपर्ने वा प्रयोग गर्न नहुने पुष्पहरूको विस्तृत विवरण उपलब्ध छ ।

पुष्प-समर्पणबाट देवता प्रसन्न हुन्छन्, पुण्य बढ्छ, पाप नष्ट हुन्छ र आत्मज्ञान प्राप्त गर्ने अवसर प्राप्त हुन सक्छ । पुष्पका फेदमा ब्रह्मा, मध्यभागमा विष्णु, र टुप्पामा महादेव र पातपातमा वि भन्न देव-देवताहरूको निवास हुने हुँदा पुष्प स्वयं पनि देवताको स्वरूप नै मानिन्छ, यसैले देवताको अत्यन्त प्रिय पनि हुन्छ । पर, अपर उत्तम, मध्यम एवं हीन यी पाँच प्रकारका पुष्प मानिन्छन्, यिनमा सुवर्ण, चांदी र तामाका पुष्पहरू पनि पर्दछन् ।

“हे पुष्प, हे वनस्पति, देवताका पूजनका लागि तिम्रो म छेदन गर्दछु, तिम्रो दुःखी न होऊ, आफ्नो ठाउँ नछोड ।” भन्ने आशयको मन्त्र पढेर सावकले आफैं विधिपूर्वक चयन गरेको पुष्प-समर्पणबाट देवता प्रसन्न हुने र अभीष्ट फल दिने हुन्छन् ।

पुष्प प्रशस्त पनि हुन्छन् र निषिद्ध पनि । भिन्न भिन्न देवताका प्रिय पुष्प पनि भिन्न भिन्न, यसैगरी निषिद्ध पुष्प वा अप्रिय पुष्प पनि वेग्लावेग्लै । फेरि प्रत्येक पुष्पका गुण र महत्त्व पनि अलग अलग । यिनीहरूको समुचित ध्यान राखेर आफ्नो उपास्य देवतालाई उनको प्रिय पुष्पको समर्पण र अप्रिय पुष्पको परित्याग गरेमा पुण्य प्राप्त हुन्छ ।

वास्तवमा पुष्प साधकका मनको प्रतीक हो । देवतालाई पुष्प समर्पण गर्नु स्वयं आफ्नो मन चढाउनु हो । अनन्यमना वा तन्मनष्क भएर देवताको पूजन गर्नु नै पुष्प समर्पणको अर्थ हो । अर्को दृष्टिबाट हेर्दा देवता आत्मतत्त्व हुन् । यस संसारको प्रत्येक वस्तु उनको अर्चनाको उपचार हो, र मानवको प्रत्येक कर्म यसको विधान । अर्चनको उपलब्धि ज्ञान हो र यसको चरम फल मोक्ष । यही देवता र तिनका अर्चनको गूढतम रहस्य हो । यसैले पृथिवी, जल, तेज, वायु र आकाश यी पाँच तत्त्व देवतालाई समर्पण गर्दा यिनको समष्टिरूप जगत् नै उनमा समर्पित हुनजान्छ । यिनीहरूमा चन्दन—पृथिवी, पुष्प—आकाश, धूप—वायु, दीप—तेज र नैवेद्य—जल(अमृत)का प्रतीक हुन् । यिनै तत्त्व पिण्ड(शरीर) र ब्रह्माण्ड (जगत्) दुवैको रचनाका उपायन हुन् । यिनीहरूलाई ईश्वरमा समर्पित गर्नु ईश्वरबाट आविर्भूत जगत्लाई ईश्वरमै लीन गराउनु हो । अस्तु ।

महामात्य नवमीसिंहको रचना “पुष्परत्नाकर” आफ्नो क्षेत्रको यौटा विशिष्ट उपयोगी उपलब्धि हो । यसले सावकलाई

ईश्वरको प्रीतिकर पुष्प चयन गर्नमा विशेष योग दिन सक्तछ, यसमा सन्देह छैन । साथै यौटा कुरा भने यहाँ विचारणीय छ, त्यो के भने— आज कतिपय पुष्पहरू लुप्त भैसके, कतिपय दुर्लभ छन्, कतिका त नामले पनि अर्कै रूप लिइसक्यो । यस परिस्थितिमा आफ्नो अभीष्ट पुष्प कुनचाहिँ हो भनी पत्ता लगाउन पनि उति सजिलो नपर्न सक्तछ । यतापट्टि पनि साधना क्षेत्रका अनुसन्धाता अथवा राष्ट्रका वनस्पतिविद्हरूको ध्यान जानु अत्यावश्यक लाग्दछ । जे भएपनि, नवमीसिंहले विभिन्न पुराण एवं तन्त्रग्रन्थहरूमा छरिएर रहेका पुष्पसम्बन्धी विवरणलाई एकत्रित गरेर लोककल्याणका लागि पुनः पुष्परत्नाकरका रूपमा साधकहरू समक्ष प्रस्तुत गरेकोमा उनलाई पुण्यलाभ त छँदैछ समस्त साधक-वर्ग पनि यसका लागि कृतज्ञ छन् ।

विनीत

विद्यानाथ भट्ट (उपाध्याय)

प्रकाशकीय

मेरा पूर्वज बडा बाजे चौतारा महामात्य श्री नवमीसिंह भण्डेल (राजभण्डारी) ज्यूले रचना गर्नुभएका ग्रन्थहरू मध्ये यो एउटा सानो ग्रन्थ “पुष्परत्नाकर” प्रकाशित गर्न पाउँदा मलाई ज्यादै हर्ष लागेको छ । साथै यो पुस्तकको सज्जन महानुभावहरूले अध्ययन गरी सदुपयोग गरी दिनुभए म अहो भाग्यमानी थान्दछु ।

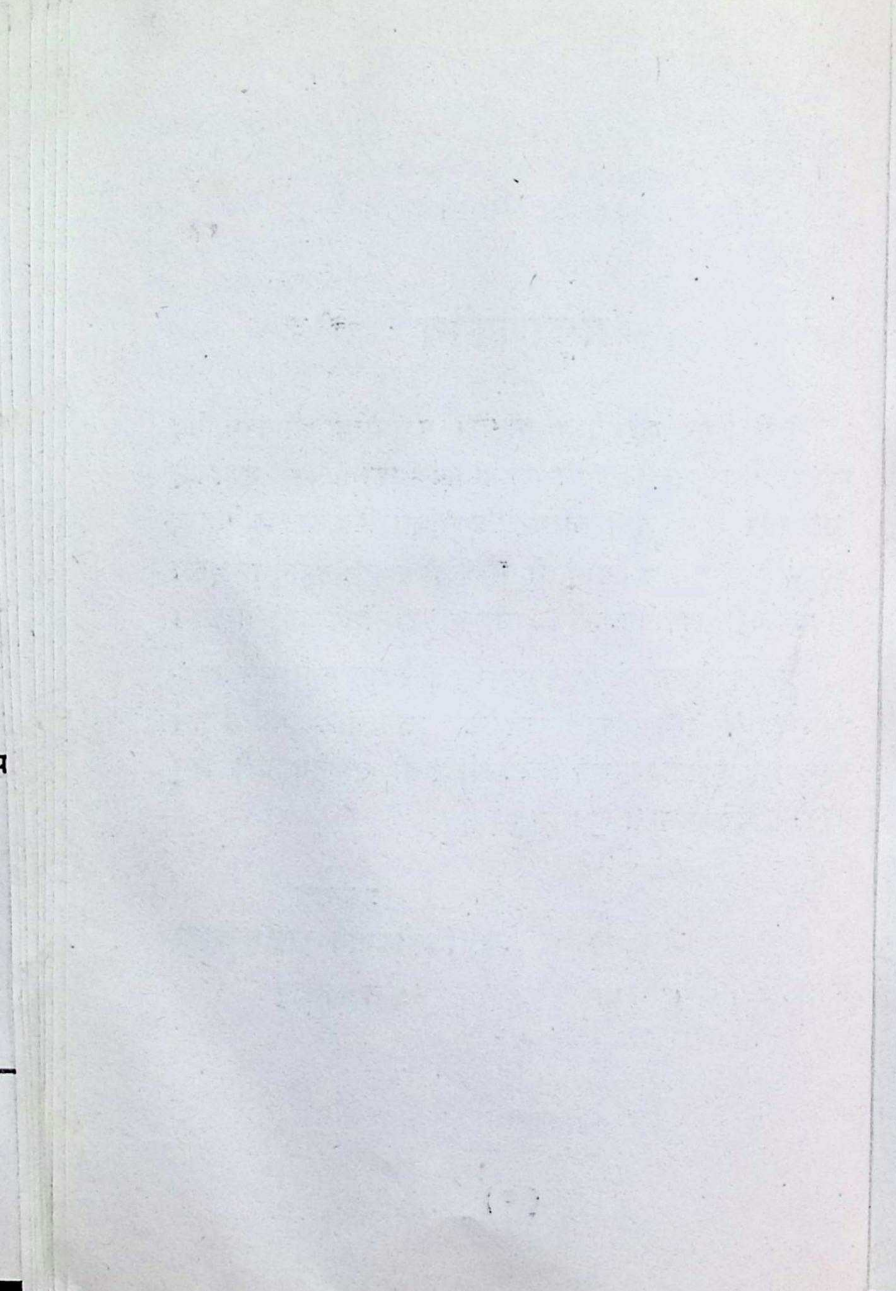
प्रस्तुत पुस्तक प्रकाशित गर्न श्री तीर्थलाल नःघःभनी राजभण्डारीज्यूले लेख्नुभएका “एकदृष्टि” भन्ने भूमिकामा उल्लेख भएका विद्वान् महोदयहरूले दिलचस्पी राखी सहयोग गरी दिनु भएकोमा धेरै आभारी छु । अस्तु ।

प्रकाशक

डा. बिनोदमान राजभण्डारी

मिति ०४८१ । मा

नःघल कान्तिपुर

पुष्परत्नाकरः प्रथमपटलः

श्रीगणेशाय नमः

यद्वेदेवेदोऽपि न चित्तवृत्तिर्न योगिनोऽपि प्रभवत्यवाऽप्तुं ।
गिराऽप्यवाच्यां विमलं महस्तत्पायादपायाज्जगदीश्वराख्यं ॥ १ ॥

भास्करेन्द्रमहीपाले नवे राज्यं प्रशासति ॥
प्रणम्य देवतामिष्टां गुरुं च ज्ञानकारकं ॥ २ ॥

विचार्य विवृधैस्सार्धं मनस्संकल्पसिद्धये ॥
करोति नवमीसिंहः पुष्परत्नाकरं शुभं ॥ ३ ॥

शंभुनित्यां तथा रुद्रयामलं समयाभिवं ॥
शारदातिलकं शक्तिसंगमं गौत्तमीन्तथा ॥ ४ ॥

कालोत्तरं तथा मेरुं नीलमन्थानभैरवं ॥
कुलचूडामणिं दिव्यं भावचूडामणिन्तथा ॥ ५ ॥

महाकालं रहस्यादिकल्लोलिन्याख्यमेव च ॥
ज्ञानार्णवं मत्स्यसूक्तं हाहारावाख्यमुत्तमं ॥ ६ ॥

वामकेश्वरनामानं मुण्डमालाख्यमुज्ज्वलं ॥
कौलवलीयं वाराहीं शक्तियामलसंज्ञकं ॥ ७ ॥

तन्त्रं त्रिशक्तिरत्नाख्यं पुष्पकल्लोलीनीन्तथा ॥
नारसिंहं भविष्यं च वामनं विष्णुसंज्ञकं ॥ ८ ॥

कालिकाख्यं तथा देवी पुराणं वैष्णवामृतं ॥
विष्णुघर्मोत्तरं विष्णुरहस्यं गरुडं तथा ॥ ९ ॥

विष्णुधर्मं तथा विष्णुसंहितं स्कान्दमुत्तमं ॥
हारीतसंहितां चैव नारदीयद्वयन्तथा ॥ १० ॥

शिवधर्मं च लिंगाख्यं शिवधर्मोत्तरं तथा ॥
तथा शिवरहसाख्यं हारितं चाग्निसंज्ञकं ॥ ११ ॥

एतानि सम्यगालोक्य वचनानि विचिंत्य च ॥
सर्वलोकहितार्थाय क्रियते पुष्पनिर्णयः ॥ १२ ॥

श्रीदेव्युवाच ॥

विश्वेशपुष्पपटलं सूचितं न प्रकीर्तितं ॥
तन्मे कथय सर्वं हि यद्यहं तव वल्लभा ॥ १३ ॥

श्रीशिव उवाच ॥

पुष्पाध्यायं प्रवक्ष्यामि यथावदनुपूर्वशः ॥
हिताय साधकानां च सर्वकामफलाप्तये ॥ १४ ॥

पुण्यसंवर्द्धनाच्चापि पापौघपरिहारकात् ॥
पुष्प आत्मप्रदानाच्च पुष्पमित्यभिधीयते ॥ १५ ॥

पुष्पैर्देवाः प्रसीदन्ति पुष्पे देवाश्च संस्थिताः ॥
किं चातिबहुनोक्तेन पुष्पस्यातिमतल्लिका ॥ १६ ॥

परं ज्योतिः पुष्पगतं पुष्पेनैव प्रसीदति ॥
त्रिवर्गसाधकं पुण्यं पुष्टिश्रीस्वर्गमोक्षदं ॥ १७ ॥

पुष्पमूले वसेद् ब्रह्मा पुष्पमध्ये तु केशवः ॥
पुष्पाग्रे च महादेवः सर्वे देवाः स्थिताः दले ॥ १८ ॥

तस्मात्पुष्पैर्यजेद्देवं नित्यं भक्तियुतो नरः ॥
शिवपुराणे ॥

देवानां शुक्लपुष्पं तु दुर्गन्धाः दानवाः स्मृताः ॥ १९ ॥

कवर्कशं लोहितञ्चैव राक्षसानां प्रकीर्तितं ॥
 उद्धृतं वाप्यवेलायां पुष्पं त्वन्येन पुष्पितम् ॥ २० ॥
 तत्पुष्पं तु पितृणां स्यात्सत्यं देवि ब्रवीम्यहं ॥
 पुष्पं पञ्चविधं प्रोक्तं परं चापरमेव च ॥ २१ ॥
 उत्तमं मध्यमं हीनं तेषां वक्ष्यामि लक्षणं ॥
 परं सुवर्णपुष्पं स्यात्तत्सदा योग्यमेव हि ॥ २२ ॥
 अत्यागपूर्वकं देयं चर्मनाहं पुनर्भवेत् ॥
 अपरं राजतं पुष्पं ताम्रजं च प्रकीर्तितं ॥ २३ ॥
 सदा योग्यं चेदमपि त्रिवर्षं चैकवर्षकं ॥
 तुलसी केतकी पद्म करवीरं च मालती ॥ २४ ॥
 पञ्चैतान्युत्तमान्याहुर्नैव्यमानि तथा दश ॥
 मल्लिका कुन्दमन्दारतगरार्जुनकिशुकाः ॥ २५ ॥
 पारिजातमशोकं च विल्वं चम्पकमेव च ॥
 अपरं च प्रवक्ष्यामि पुष्पनाम विशेषतः ॥ २६ ॥
 रक्तोत्पलं च कुमुदं कमलं च कुशेशयं ॥
 तथा नीलोत्पलं चैव द्वेजात्यौ नागचम्पकं ॥ २७ ॥
 भूचम्पकं तथा काष्ठं चम्पकं स्वर्णचम्पकं ॥
 आरवधं च कल्लार सिद्धली वनमालिकाः ॥ २८ ॥
 दमनं नागदमनी पुन्नागं पाटलाद्वयं ॥
 कर्णिकारं च धत्तूरं सर्जकं मुनिपुष्पकं ॥ २९ ॥
 किंकिरातं तमालं च सिद्धुवारं च कुञ्जकं ॥
 स्तिरीढकं पटोलं च गार्गं पञ्चातिमुक्तकं ॥ ३० ॥

रक्तनीलं तथा श्वेतं पाण्डुरं पद्ममुत्तमं ॥
 कपित्थं फलिनीपुष्पं मान्दिनी काष्ठपातला ॥ ३१ ॥
 रूद्रजटी गन्धराजस्तथा द्राक्षाऽपराजिता ॥
 सूरभीमरूवकं चैव वंधूकं कुसुमांजलिः ॥ ३२ ॥
 कुंभीपुष्पं शमीपुष्पं वासंतीद्वितयन्तथा ॥
 त्रिसंध्याख्यं जपापुष्पं शिखिनीमहतीशनं ॥ ३३ ॥
 आम्रातकं विचकिल अंकटानागकेशरं ॥
 कुंकुमं तलिकं युथी जयन्ती च कदम्बकं ॥ ३४ ॥
 नेपालीकं मुद्गरं च काशं द्रोणं च शाल्मली ॥
 भृङ्गराजं कांचनारं वकुलं बृहती तथा ॥ ३५ ॥
 नागार्जुनं वराहादिक्रान्ता च गिरिकर्णिका ॥
 सेवंती राजसेवंती तथा च शतपत्रिका ॥ ३६ ॥
 उशीरं मोकनं चूतं कोकिलाख्यं च शिंशिपा ॥
 अपामार्गं चित्रकं च शिरीषं च विभीतकं ॥ ३७ ॥
 इन्द्रपुष्पं कुरुवकं पुण्डुकं च मदन्तिका ॥
 नद्यावर्त्तकरंजं च गुंजा च शतपुष्पिका ॥ ३८ ॥
 खर्जुरं धातकी चैव खदिरं पारिभद्रकं ॥
 कुसुमं माधवी भंगा पीतकं नवमल्लिका ॥ ३९ ॥
 धात्रि च वर्वरीपुष्पं भांडकं विद्रुकाजला ॥
 आर्द्ररूपं च मदनं परकं शंखपुष्पकं ॥ ४० ॥
 यावन्ती विजयी मोथा दाडिमीपुष्पमेव च ॥
 स्थलनीलोत्पलं जम्बु ब्रह्मपुत्रं च गैरिका ॥
 स्थलपद्मं सूर्यपुष्पं गोपालं च पिनाकिनं ॥ ४१ ॥

गोविन्दं कवर्कटी भिटी दूर्वा च कुशपुष्पकं ॥
 काश्यपं दिव्यपुष्पं च केरली लोध्रकं तथा ॥ ४२ ॥
 दिव्योषधी राजपुष्पं कोविदारं च कामकं ॥
 एकवीरा निम्बपुष्पं शताह्वा गिरिशालिनी ॥ ४३ ॥
 सूदर्शनं च पटका रम्भा च वक्पुष्पकं ॥
 सर्वाणि धान्यपुष्पाणि वाली च स्वर्णयूथिका ॥ ४४ ॥
 विष्णुकान्ता च अतसी वचपुष्पं च जातकी ॥
 पुरंध्री डिम्भकं व्याघ्री वार्षिकं मापवृन्तकं ॥ ४५ ॥
 ज्योत्स्नाकरी नागकर्णं गोकर्णमधुपुष्पकं ॥
 विल्वाटकं चाष्टपदं मधुपिङ्गलवङ्गकं ॥ ४६ ॥
 वचकुन्दं च जंवीरं लकूचीकुसुमं तथा ॥
 सफेरं रुद्रपुष्पं च मल्लिका राजमल्लिका ॥ ४७ ॥
 एतत्सर्वं समाख्यातं पुष्पभेदानथ शृणु ॥
 करवीरः पंचवर्णः श्वेतादिवर्णभेदतः ॥ ४८ ॥
 श्वेता रक्ता शिता पीता चतुर्द्धा वाऽपराजिता ॥
 केतकी द्विविधा प्रोक्ता पुंस्त्री भेदक्रमेण च ॥ ४९ ॥
 पुंभेदे विविधा प्रोक्ता पीतश्वेतप्रभेदतः ॥
 स्त्रीभेदेऽपि द्विधा प्रोक्ता पीतश्वेतप्रभेदतः ॥ ५० ॥
 पुंभेदे कठिना प्रोक्ता स्त्रीभेदे कोमला मता ॥
 गंधराजो सर्पगंधा तथा श्रीखण्डगंधिका ॥ ५१ ॥
 कस्तूरीगंधसंयुक्ता चतुर्थी केतकी मता ॥
 मालती राजमल्ली च जाती यूथी जयन्तिका ॥ ५२ ॥
 श्रीमाली रक्तयूथी च मल्ली चेति क्रमः स्मृतः ॥
 मालती पंचधा प्रोक्ता तद्भेदात्पञ्चशृणु प्रिये ॥ ५३ ॥

मालती स्वर्णभाजाति श्वेता रक्तशिरा मता ॥
 रक्तवर्णा पंचवर्णा पीतकृष्णाऽपरा स्मृता ॥ ५४ ॥
 मल्लिका पंचधा प्रोक्ता तत्क्रमं शृणु पार्वती ॥
 श्वेता द्विपुष्पा षट्संख्या पुष्पगुच्छा तथाऽपरा ॥ ५५ ॥
 नवपुष्पाऽपरा प्रोक्ता रक्तपुष्पाऽपरा भवेत् ॥
 पीतपुष्पा मेचका च धूसरा पंचवर्णाजा ॥ ५६ ॥
 श्वेता श्रीमालीगदिता जाती रक्ततला मता ॥
 मालती दलपत्रा च रक्तश्वेता भृसा रसा ॥ ५७ ॥
 राजमल्ली मदेशानि बहुपत्राणि गन्धिनी ॥
 शतपत्रा राजमल्ली कलापत्रा तु मल्लिका ॥ ५८ ॥
 पञ्चपत्रा भवेज्जातो सप्तपत्रा तु मालती ॥
 यूथी सूक्ष्मा तद्विविधा रसगन्धा मनोहरा ॥ ५९ ॥
 कस्तूरी गन्धिका देवि तथैवागुरुगन्धिका ॥
 अस्वगन्धा मल्लीका या मालती वेधगन्धिका ॥ ६० ॥
 स्वर्णं तु मालती प्रोक्ता रक्ता पातालगोचरा ॥
 जाती यूथी तथा मल्ली भृत्यलोके प्रकीर्तिता ॥ ६१ ॥
 एते भेदा मया प्रोक्ता गोपिता यामलादिके ॥
 पत्राण्यपि सुपुष्पानि शृणुष्व गदतो मम ॥ ६२ ॥
 तुलसी कालतुलसी त्रिल्वपत्रं च केतकी ॥
 तमालपत्रं दुर्वा च भृङ्गराजस्वपत्रकं ॥ ६३ ॥
 घात्रीपत्रं दमनकं गायत्री धान्यपत्रकं ॥
 यवपत्रं मरुवकं तथा कर्पूरपत्रिका ॥ ६४ ॥
 द्विधा कदम्बपत्रं च तथा भृङ्गारपत्रकं ॥
 दिव्यौषधीरपामार्ग खादिरं कुशपत्रकं ॥ ६५ ॥

वकपुष्पस्य पत्राणि वीजपुरस्य पत्रकं ॥
 जंवुपत्रं मुरापत्रं जटापत्रं च केरली ॥ ६६ ॥
 आम्लपत्रं च जाती च माची च मुनिपत्रकं ॥
 विष्णुकान्ता जयंती च वर्वरीमरुपत्रकं ॥ ६७ ॥
 अश्वस्थाऽर्कस्य पत्रं च देवदारुभवं तथा ॥
 ह्यारिवरीपत्रं च दाडिमीपत्रमेव च ॥ ६८ ॥
 जातीछदं गंदरिकापत्रमुन्मत्तकस्य च ॥
 मनोथेन्द्राणिकापत्रं अटरूपदलं तथा ॥ ६९ ॥
 सिसपाचोलिकापत्रं गंगावत्रीकपत्रकं ॥
 जलकल्लारिकापत्रं कमलस्य दलं तथा ॥ ७० ॥
 कल्लालस्य दलं चैव देवपत्रीकसंभवं ॥
 शतपत्रं च गांधारं द्रोणदुम्बरिकादलं ॥ ७१ ॥
 ग्रामशीष्पापलाशं च कृष्णोन्मतस्य पत्रकं ॥
 अन्यान्यपि सुगंधीनि पुष्पपत्राणि देशिक ॥ ७२ ॥
 एतद्भिन्नं सुवर्णं च सुगंधहीनमुच्यते ॥
 सर्वैः पुष्पैः सदा पूजा विहिता विहितैरपि ॥ ७३ ॥
 कर्तव्या सर्वदेवानां भक्तियोगोत्र कारणं ॥
 पुष्पैररण्यसंभूतैः पत्रैर्वी गिरिसंभवैः ॥ ७४ ॥
 अपर्यूपितानिच्छिद्रैः प्रोक्षितैर्जन्तुवर्जितैः ॥
 आत्मारामोद्भवैर्वर्षि भवत्या संपूजयेत्सुरान् ॥ ७५ ॥

इति श्री पुष्परत्नाकरे पुष्पविवरणं नाम
 प्रथमः पटलः ॥१॥

पुष्परत्नाकरः द्वितीयपटलः

कुसुमोवचनार्थाय मंत्रमेतदुदीरयेत् ॥
 मा विषादं कुरु त्वं च स्थानत्यागं च मा कुरु ॥ १ ॥
 देवतापूजनार्थाय प्रार्थयामि वनस्पते ॥
 स्वयमुत्पाद्य पुष्पाणि यः स्वयं पूजयेच्छिवम् ॥ २ ॥
 तानि साक्षात्प्रगृह्णाति भक्तिततः सततं शिवः ॥
 एकपुष्पप्रहारेण लिङ्गेषु प्रतिमासु च ॥ ३ ॥
 असीतिकल्पकोटीनां दुर्गतित्तन नरो व्रजेत् ॥
 स्वर्गलक्ष्याधिकं पुष्पं मालाकोटिगुणाधिका ॥ ४ ॥
 एकजातीयकैः पुष्पैर्भिन्नजातीयकैरपि ॥
 माला तथैकवर्णा स्यात् भिन्नवर्णापि वा प्रिये ॥ ५ ॥
 सा पुनस्त्रिविधा ज्ञेया परिणाह्वशेन तु ॥
 एतद्दहृदयपर्यन्तं या माला नित्यमालिनी ॥ ६ ॥
 रक्षिका सा परिज्ञेया सर्वाविरतया स्थिता ॥
 अघोवलंविनी नाभेः कौसुमी या स्रगुच्यते ॥ ७ ॥
 साधारणी परिज्ञेया मध्यमा पूर्वतोधिका ॥
 श्रागुल्फलंविनीया तु पादपद्मोपरि स्थिता ॥ ८ ॥
 वनमालेति विख्याता सर्वाभ्यः स्रग्भ्य उत्तमा ॥
 काश्चिद्विशेषा मंत्रापि तामपि व्याहरामि ते ॥ ९ ॥
 करवीरैर्जवापुष्पैर्वकैर्दमनकैरपि ॥
 नीलोत्पलैः सरसिजैर्लवंगैर्गणिकेशरैः ॥ १० ॥
 जातीभिर्ममालतीभिश्च मल्लिकाचंपकादिभिः ॥
 रचिता या भवेयुर्हि स्रजः परमशोभनाः ॥ ११ ॥

मालाभ्योऽन्याभ्य एतास्तु देव्याः प्रीतिप्रदायिकाः ॥
 अतोऽन्येषु प्रसूनेषु तिष्ठत्सु वरवर्णिनी ॥ १२ ॥
 अमीभिः कुसुमैस्तासां ग्रथने यत्नमाचरेत् ॥
 पुष्पाभावे प्रवालैर्द्वा तदभावे च कोरकैः ॥ १३ ॥
 तदभावे फलैः पत्रैस्तदभावे तृणांकुलैः ॥
 केवलं दाडिमं गोलं जम्बुचि चामलाम्रकम् ॥ १४ ॥
 मातुर्लिंगं च जंवीरं पनसं श्रेष्ठमुच्यते ॥
 यस्य वृक्षस्य पुष्पाणि पत्राणि च फलानि च ॥ १५ ॥
 वनेषु यादृशी प्रीतिवर्तते परमेशितुः ॥
 उत्तमेष्वपि नास्त्येव तादृशी ग्रामजेष्वपि ॥ १६ ॥
 तद्भावनानां लाभे तु भक्त्या भवति पूजिता ॥
 अक्षतैर्द्वा जलैर्द्वापि तदभावे तु सर्षपैः ॥ १७ ॥
 सितैस्तेषामलाभे तु मानसं पूजनं चरेत् ॥
 पत्रं वा यदि वा पुष्पं फलं नेष्टमधोमुखम् ॥ १८ ॥
 दुःखं तत्समाख्यातं यथोत्पन्नं तथार्पणम् ॥
 चित्रपूजासु सर्वासु न विरुद्धस्य दूषणम् ॥ १९ ॥
 अधोमुखापर्णनेष्टं पुष्पाञ्जलिविधा नमत् ॥
 अतः परं पुष्पदानाकर्णय शुचिस्मिते ॥ २० ॥
 पुष्पाणि पूर्वमुक्तानि युवतायुवततया प्रिये ॥
 तत्तन्त्रविधानेषु विहितानि समर्पयेत् ॥ २१ ॥
 तत्पुष्पस्य नामापि मन इत्यक्षरं द्वयम् ॥
 उच्चार्य दद्यान्नदेव्यै सर्वकामार्थसिद्धये ॥ २२ ॥

मनसोऽभीष्टमाप्नोति दत्तवैतत्पुष्पमुत्तमम् ॥
सर्वदेवविधौ शस्त पूजा सांगार्थहेतवे ॥ २३ ॥

अथ विहितं निषिध्यति ॥

पत्रैः पुष्पैः फलैर्देवि पूजायां सममेव हि ॥
पीता कृष्णा कलौ त्याज्या श्वेता रक्ता प्रपूजने ॥ २४ ॥
कृष्णा तारा रोचनीनां विधौ पीतां विवर्जयेत् ॥
कृष्णा रक्तापि संबर्ज्या नान्या जाती न मालती ॥ २५ ॥
पंचवर्णा राजमल्ली श्रीविद्यायां विवर्जयेत् ॥
हरिता मालती त्याज्या सूर्यशंभौ विशेषतः ॥ २६ ॥
विल्वैर्मल्लकाद्यैश्च तुलसीवर्जितैः शुभैः ॥
तुलसीं मालतीं चैव कालीताराविधौ त्यजेत् ॥ २७ ॥
विल्वारूढकं चैव वीरकर्मणि वर्जितं ॥
कुन्दं मालतीं जातीं च सर्वविद्याविधौ स्मृता ॥ २८ ॥
केतकी करवीराणि यूथिका कर्णिकारकः ॥
रविविद्याविधौ प्रोक्तः कालीताराविधौ शुभः ॥ २९ ॥
शिवे विवर्जयेत्कुण्डमुन्मत्तं च तथा हरेः ॥
देवीनां चार्कमन्दारौ सूर्यस्य तगरं तथा ॥ ३० ॥
नाक्षतैरर्चयेद्विष्णुं न तुलस्या विनायकम् ॥
न द्वर्वायाऽर्चयेच्चण्डीं विल्वपत्रैर्दिवाकरम् ॥ ३१ ॥
उन्मत्तमवर्कपत्रं च विष्णौ वर्ज्यं सदा बुधैः ॥
नृसिंहं च शिवं चैव न केतक्या समर्चयेत् ॥ ३२ ॥
पुष्पैः पर्युषितैर्नेष्टैः कृमिकीटविदारितैः ॥
निर्मल्यभूतैः कुसुमैरुच्छिष्टैः परमेश्वरीन् ॥ ३३ ॥

न पूजयेद्धोमयेच्च देवताशापमाप्नुयात् ॥
 स्नानं कृत्वा तु ये केचित् पुष्पं चिन्वन्ति वै द्विजाः ॥ ३४ ॥
 देवतास्तत्र गृह्णन्ति भस्मीभवति काष्ठम् ॥
 याचति निष्फलं पुष्पं कराक्रीतं च निष्फलं ॥ ३५ ॥
 देवोपरि धृतं स्नानं नार्पयेत्तु कदाचन ॥
 नार्पयेद् भूमिपतितं कोरकं कृमिभक्षितम् ॥ ३६ ॥
 अञ्जलग्नं समाधृतं स्नानं पर्युषितं तथा ॥
 उग्रगन्धमगन्धञ्च कृमिकेशादिदूषितम् ॥ ३७ ॥
 अशुद्धपात्रप्राण्यंगवासोभिः कुत्सितात्मभिः ॥
 आनीतं तन्निषिद्धं स्यान्मध्याह्नस्नानतस्तथा ॥ ३८ ॥
 त्रिपत्राण्युनकुसुमस्तथा छिद्रैस्तु खण्डितैः ॥
 स्वयंविकाशितैः पुष्पैः स्वयं च पतितं भुवि ॥ ३९ ॥
 अंतर्जले निपतितमभिवादकरे स्थितम् ॥
 पदासनगतं पुष्पं तत्सर्वं परिवर्जयेत् ॥ ४० ॥
 भूगतं वर्जयेत्पुष्पं सेफालिवकुलं विना ॥
 कलिकाभिस्तथा त्याज्या विना चम्पकपद्मकैः ॥ ४१ ॥
 विष्णुकांता जवा नागकेशरं बालपल्लवम् ॥
 बंधुकं चैव मंदारं सवृन्तेन समर्चयेत् ॥ ४२ ॥
 विल्वस्य खदिरस्यैव तथा धात्रीदलस्य च ॥
 तमालस्य च पत्रस्य च्छिन्नं भित्तं न दुष्यति ॥ ४३ ॥
 विल्वपत्रे च तुलसी स्वयंभूस्वर्णपुष्पकैः ॥
 न पर्युषितरूपत्यंगि निर्माल्यत्वं महेश्वरः ॥ ४४ ॥

चतुर्णां देवदेवेशि न ग्या कीर्तितं भुवि ॥
 कमलं दशरात्रं च जाती दिनत्रयं तथा ॥ ४५ ॥
 चपकं पंचरात्रं च किंशुको दिनसप्तकम् ॥
 करवीरोष्टदिवसं केतकी दशपंचकम् ॥ ४६ ॥
 कुन्दोनेत्रदिनं देवि मुनिपुष्पं च दाडिमी ॥
 जवापुष्पनतोद्राख्यं दिवसद्वयगोचरम् ॥ ४७ ॥
 शतपुष्पं पुष्पराजो गंधराजस्तथैव च ॥
 भगपुष्पं महेशानि वेदरात्रं न दुष्यति ॥ ४८ ॥
 नारदस्य मतेनैव कथ्यते शृणु सादरम् ॥
 विल्वापामार्गघात्री च तुलसी त्रिशदादितः ॥ ४९ ॥
 षट्त्रिंशतं महेशानि न च पर्युषितानि च ॥
 न पर्युषितदोषोस्ति तुलसीविल्वचंपके ॥ ५० ॥
 जलजे वकुलेऽगस्त्ये मालाकारगृहेषु च ॥
 विल्वपत्रं च तुलसीपुष्पं स्वर्णात्समुद्भवम् ॥ ५१ ॥
 उत्तोरणाद्भवेच्छुद्धं पुनर्हव्यै निवेदयेत् ॥
 पाराक्यारामजातैस्तु कुसुमैर्चयेत्सुरान् ॥ ५२ ॥
 तेन पापेन लिप्यापि यद्येतदनृतं वदेत् ॥
 देवतार्थं च कुसुमं स्तेयं स्यान्मनुरब्रवीत् ॥ ५३ ॥
 नित्यदेवार्चने पुष्पे न दोषः त्रयचौर्ययोः ॥
 प्रार्थितेन प्रसूतेन सर्वत्र त्रिफलं भवेत् ॥ ५४ ॥

इति श्रीपुष्परत्नाकरे निषिद्धपुष्पविवरणं नाम
 द्वितीयः पटलः ॥ २ ॥

पुष्परत्नाकरः तृतीयपटलः

अथ गरुडस्य

सुगंधानि सृपुष्पाणि जातीकुन्दमुखान्यपि ॥
केतकीकरवीराणि गणनाथप्रियाणि च ॥ १ ॥

अथैकविंशतिपत्राणि

माघीपत्रं भृङ्गराजं पत्रं दूर्वाथ त्रित्वकम् ॥
वदरि दत्तूर तुलसी अपागार्ग समी तथा ॥ २ ॥
बृहती करवीराणां श्वत्थमवर्कपत्रकम् ॥
विष्णुक्रांतार्जुनस्यापि देवदारुदराणि च ॥ ३ ॥
मतोऽस्थ दाडिमीपत्रं जातीगंदरिकादले ॥
सिद्धराह्वयपत्राणि प्रशस्तानि विनायके ॥ ४ ॥
अथ शिवे विहितपुष्पाणि ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥
हिमवतंसुते सत्यं पुष्पाणाञ्च यशस्विनि ॥ ५ ॥
यानि वेदे विरोचन्ते कथयामि विशेषतः ॥
करवीरो वन्श्चैव अर्क उन्मत्तकरतथा ॥ ६ ॥
पाटला बृहती चैव तथैव गिरिकर्णिका ॥
अशोकं शंकुपुष्पाणि मन्दारश्चापराजिता ॥ ७ ॥
शमीपुष्पाणि चान्यानि कुब्जका शिखिनी तथा ॥
अपामार्गस्तथा पद्मं जातिपुष्पं सकोकनम् ॥ ८ ॥
चंपकोशीरतगरं तथा वै नागकेशरम् ॥
पुन्नागं किकिरातं च द्रोणपुष्पं तथा शुभम् ॥ ९ ॥

शिशपोडुवरं चैव जयामल्ली तथैव च ॥
 पुष्पाणि यज्ञवृक्षस्य विश्वपत्रं तथा शुभम् ॥ १० ॥
 नीलं च कुसुमं चैव तथारक्तोत्पलानि च ॥
 स्थलनीलोत्पलं शस्तं तथान्यस्थलपंकजम् ॥ ११ ॥
 कास्यं च कवर्कटीपुष्पं केरली दापयेत्सदा ॥
 पैशाचं शाल्मलीणानां चूतचित्रकयोस्तथा ॥ १२ ॥
 कुसुमं काञ्चनारस्य शाल्मली भृङ्गराजयोः ॥
 कुष्माण्डतिलवाणानां चूतचित्रकपोस्तथा ॥ १३ ॥
 ब्रह्मपद्मं च कुसुमं कल्हारं पीतमुत्पलम् ॥
 अगस्त्यं विदूकापुष्पं भृङ्गाख्यं काण्टचम्पकं ॥ १४ ॥
 कर्णिकारं च तिरकं मदनं मरुपुष्पकम् ॥
 कदम्बमाटरूपं च दमनं शंखपुष्पिका ॥ १५ ॥
 परकं च तमालं च केशरं च जयन्तिका ॥
 प्रस्थपुष्पशुभं प्रोक्तं सुमना विजयी तथा ॥ १७ ॥
 चतुर्थीकुशपुष्पं च ब्रह्मपुष्पं च गैरिका ॥
 गोविदं पुष्पं च वला मोथा पुष्पं पिनाकिनम् ॥ १७ ॥
 गोपालं सूर्यपुष्पं च रक्तपद्मं च कुंकुमम् ॥
 नेपारि किशुकं काशं वकुलं च कुजं जपा ॥ १८ ॥
 नागार्जुनं विचकिलं कदम्बं शिखिनी तथा ॥
 सेवन्ती च कुसुमं च मोकनं च शिवप्रियम् ॥ १९ ॥
 धवलं लोध्रपुष्पं च रुद्रपुष्पं तथा शुभम् ॥
 पुष्पं कुरुवकानां च कोकिलाख्यं शिवप्रियम् ॥ २० ॥

सुरभीणि च सर्वाणि स्थलजान्यम्बुजानि च ॥
गृह्णामि शिरसा देवी यो मे भक्तः प्रयच्छति ॥ २१ ॥

तपःशीलगुणोपेतपात्रे वेदस्य पारणे ॥
दश दत्त्वा सुवर्णानि यत्फलं कुसुमेषु तत् ॥ २२ ॥

दश सौवर्णिकं पुष्पं निर्गन्धि यदि भामिनि ॥
शतसाहस्रिका माला अनंतं लिङ्गभूजनम् ॥ २३ ॥

निर्गन्धिकुसुमस्यापि विविख्यातो मया तव ॥
उमोवाच ॥

केषु केषु च पुष्पेषु प्रमोहराः पृथा तव ॥ २४ ॥
मासिकानि तु पुष्पाणि शुभानि कथयस्व मे ॥ २५ ॥

ईश्वर उवाच

पृष्टोहं यत्त्वया देवि मम कौतूहलं हि तत् ॥
कथयामि प्रयत्नेन लोकानां हितकाम्यया ॥ २६ ॥

आषाढस्य तु मासस्य स्नात्वा कृष्णचतुर्दशी ॥
सकृच्च गुग्गुलं दध्वा दत्त्वा पुष्पसकुडिकाम् ॥ २७ ॥

निर्भीत्वा ब्रह्मलोकेषु तेपि यान्ति परां गतिम् ॥
श्रावणस्य तु मासस्य एकाहारेण यो नरः ॥ २८ ॥

अर्चयेत्करवीरेण गोसहस्रफलं लभेत् ॥
भाद्रपदस्य मासस्य अपामार्गेण यो जयेत् ॥ २९ ॥

हंसध्वजेन युक्तेन विमानेन स गच्छति ॥
अश्वयुजस्य मासस्य अर्कपुष्पैस्तु योर्चयेत् ॥ ३० ॥

मयूरध्वजयुक्तेन विमानेन स गच्छति ॥
कार्तिकस्य तु मासस्य क्षीरेण स्नापयेन्मम ॥ ३१ ॥

अर्चयेज्जातिपुष्पैस्तु शिवं पश्यति रंजनम् ॥
मार्गशीर्षस्य मासस्य वुकेनार्चयते पुनः ॥ ३२ ॥

स त्रैलोक्यमतिक्रम्य दत्ताहं तत्र गच्छति ॥
पौषस्यैव न मासस्य घस्तूरेण तु योर्चयेत् ॥ ३३ ॥

तुष्टेन शोभया देवि लभते परमं पदम् ॥
माघस्यैव तु यो देवि हरं चित्वेन अर्चयेत् ॥ ३४ ॥

वालार्कशशियुक्तेन विमानेन स गच्छति ॥
फाल्गुनस्य तु मासस्य गंधतोयेन स्नापयेत् ॥ ३५ ॥

अर्चयेद् द्रोणपुष्पेण इन्द्रस्याद्धासिनं लभेत् ॥
चैत्रे चैव ततो मासि नृत्यगीतेन शंकरम् ॥ ३६ ॥

योर्चयेद् देवान् पुष्पेण लभेद्बहु सुवर्णकम् ॥
वैशाखस्य च मासस्य घृतेन स्नापयेत्सदा ॥ ३७ ॥

अर्चयेच्छक्रं रौरैरश्वमेधफलं लभेत् ॥
ज्येष्ठे मासि ततो दधना स्नापयेत्सततं नरः ॥ ३८ ॥

अर्चयेत्पद्मपुष्पेण सोऽपि गच्छेत्परां गतिं ॥
अथ पुष्पविशेषाणां फलानि ॥ ३९ ॥

अर्कस्य पुष्पमेकं च यः शिवाय विनिवेदयेत् ॥
दश दत्त्वा सुवर्णानि यत्फलं तदवाप्नुयात् ॥ ४० ॥

एवं पुष्पविशेषेण फलं तदधिकं भवेत् ॥
जेयपुष्पांतरं दानं ययास्यात्तं निबोधये ॥ ४१ ॥

अर्कपुष्पसहस्रेभ्यः करवीरं विशिष्यते ॥
करवीरसहस्रेभ्यो विल्वपत्रं विशिष्यते ॥ ४२ ॥

विल्वपत्रसहस्रेभ्यः पद्मपुष्पं विशिष्यते ॥
 पद्मपुष्पसहस्रेभ्यो वकपुष्पं विशिष्यते ॥ ४३ ॥
 वकपुष्पसहस्रेभ्य एवं घुस्तूरकं परम् ॥
 घुस्तूरकसहस्रेभ्यो बृहत्पुष्पं विशिष्यते ॥ ४४ ॥
 बृहत्पुष्पसहस्रेभ्यो द्रोणपुष्पं विशिष्यते ॥
 द्रोणपुष्पसहस्रेभ्य अपामार्गं विशिष्यते ॥ ४५ ॥
 अपामार्गसहस्रेभ्यः कुशपुष्पं विशिष्यते ॥
 कुशपुष्पसहस्रेभ्यः शमीपुष्पं विशिष्यते ॥ ४६ ॥
 शमीपुष्पसहस्रेभ्यः श्रीमल्लीलोत्पलं वरम् ॥
 सर्वेषामेव पुष्पाणां प्रवरं नीलमुत्पलम् ॥ ४७ ॥
 नीलोत्पलसहस्रेभ्यो यो मात्रां संप्रयच्छति ॥
 शिवाय विविदभवत्त्या तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ४८ ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ॥
 वसेच्छिवपुरो नित्यं शिवतुल्यपराक्रमः ॥ ४९ ॥
 शेषाणां पुष्पजातीनां यत्फलं परिकीर्तितम् ॥
 एतत्फलानुसारेण शिवलोके महीयते ॥ ५० ॥
 शमीपुष्पवृहत्याश्च कुसुमं तुल्यमुच्यते ॥
 करवीरसगा ज्ञेया जातीविजयपाटला ॥ ५१ ॥
 श्वेतमन्दारकुसुमं सितपद्मेन तत्समम् ॥
 नागचम्पकपुष्पागधुस्तूरकसमाः स्मृताः ॥ ५२ ॥
 नास्ति पापसमः शत्रुर्न च धर्मसमः सखा ॥
 नैव रुद्रात्परो देवो न पुष्पं कनकादपि ॥ ५३ ॥
 सकृदेते वकेदेवी गोसहस्रफलं लभेत् ॥
 पक्षेण योगी भवति मासेन तु दिवं व्रजेत् ॥ ५४ ॥

मासद्वयेन चाप्नोति ऋतूनां फलमुत्तमम् ॥
 त्रिभिर्मसैः प्रदानेन ब्रह्मलोकमनुत्तमम् ॥ ५५ ॥
 चतुर्भिः सिद्धिमाप्नोति योगसिद्धिं च पंचभिः ॥
 षण्मासेन नरो याति रुद्रलोकं न संशयः ॥ ५६ ॥
 रुद्राकृतिधरो भूत्वा चन्द्रार्द्धकृतशेखरः ॥
 प्रयाति विषयानेन द्वितीय इव शूलवृक् ॥ ५७ ॥
 मालाभिर्वा सुगंधाभिर्यो लिंगं पूजयेन्नरः ॥
 सर्व्वेदिकंविशेषेण सोनन्तफलमश्नुते ॥ ५८ ॥
 विल्वपत्रैरखण्डैश्च सकृल्लिंगं प्रपूजयेत् ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते ॥ ५९ ॥
 धुस्तूरकैश्च यो लिंगं सकृत्पूजयते नरः ॥
 स गोलक्षफलं प्राप्य लभते परमं पदम् ॥ ६० ॥
 बृहत्तिकुसुमैर्भक्त्या येन लिंगं सदाचयेत् ॥
 गवामयुतदानस्य फलं प्राप्य शिवं व्रजेत् ॥ ६१ ॥
 गल्लिकोत्पलपद्मानि जातीपुन्नागचम्पकम् ॥
 अशोकश्वेतमन्दारकर्णिकारवुकानि च ॥ ६२ ॥
 करवीरार्कमंदारशमीतगरकेशरा ॥
 कुशोषामार्गकुमुदकंदर्पद्रोणजैरपि ॥ ६३ ॥
 पुष्पैरेतैर्यथा लाभं नरः पूजयेच्छिवं ॥
 स यत्पुण्यमवाप्नोति तदेकाग्रमनाः शृणु ॥ ६४ ॥
 सूर्यकोटिप्रदीकाशैर्विवमानैः सार्वकामकैः ॥
 पुष्पमालाभरक्षिप्तैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ ६५ ॥
 मंत्रैर्मधुखादैश्च स्वच्छन्दगतमालये ॥
 रुद्रकन्यासमावीर्णैर्विवदानववल्लभैः ॥ ६६ ॥

उद्बूयमानैश्चामरैः स्तूयमानसुरासुरैः ॥
 स गच्छति पुरं दिव्यं यत्र वा रुचिरं भवेत् ॥ ६७ ॥
 यैस्तैर्वापीह कुसुमैर्जलस्थलरुहैः शिवम् ॥
 संपूज्य प्रोक्षितैर्भक्त्या शिवलोके महीयते ॥ ६८ ॥
 शिवस्योपरि यः कुर्यात्सुघनं पुष्पमण्डलम् ॥
 शोभितं पुष्पस्रग्जालैरापीठान्तावलंबिभिः ॥ ६९ ॥
 अन्याश्चर्य्यैर्महायानैः दिव्यपुष्पोपशोभितैः ॥
 सर्वैः परिचितः श्रीमान्नास्ति शिवपुरे मुखी ॥ ७० ॥
 अनेकाकारसंयुतं यः शिवे कुसुमं गृहे ॥
 कुर्वीत पर्वकालेषु विचित्रकुसुमोजलम् ॥ ७१ ॥
 सपुष्पकविमानेन सहस्रपरिवारितः ॥
 दिव्यं स्त्रीमुखसंभोगक्रीडारतिसमन्वितः ॥ ७२ ॥
 अक्षयं मोदते कालमतुलं कृतशासनः ॥
 शिवादिसर्वलोकेषु यत्रेष्टं तत्र याति सः ॥ ७३ ॥

अथ पत्राणि ॥

विल्वपत्रं समीपत्रं भृङ्गराजस्य पत्रकम् ॥
 जटरूपस्यं पत्रं च पत्रं शिशुकचोलितम् ॥ ७४ ॥
 तमालस्य च पत्रं च देवपत्रीकतंभसे ॥
 उन्मत्तस्मेतकृष्णं च पत्रं च कमलस्य च ॥ ७५ ॥
 गंगायतिकपत्रं च पत्रं कल्लारकस्य च ॥
 जलकाल्लारिकापत्रं पत्रं ज्यत्रमरुवकम् ॥ ७६ ॥
 शतपत्रं सदा प्रोक्तं गंधालंबुकपत्रकं ॥
 पत्रदुम्बरिकायोश्च ग्रामशिष्याश्च पत्रकम् ॥ ७७ ॥

द्रोणापामार्गपत्रं च पत्रं च खदिरस्य च ॥
 दिव्यौषधिशमीपत्रे नमेरूकुशपत्रकैः ॥ ७८ ॥
 द्विधाकदम्बपत्रं च तथा कर्पूरपत्रिकाः ॥
 शतान्येतानि पत्राणि धात्याश्च शिववल्लभम् ॥ ७९ ॥
 येषां पत्रैः शिवे पूजा तेषां पुष्पैश्च सर्वदा ॥
 रसालकिंशुकाशोकदुर्वायाञ्च पुराणकैः ॥ ८० ॥
 शाद्वलैश्च सदा पूजा अभावेन सदाशिवे ॥
 अथ कास्ये ॥
 अकामाम्यर्चितं लिंगमेतदुक्तं फलं मया ॥ ८१ ॥
 कामनयार्च्यमानस्तु शृणु तस्यापि यत्फलम् ॥
 वुकेन वरदो देवः करंवीरैर्धनप्रदः ॥ ८२ ॥
 अर्क्केण श्रियमाप्नोति मोक्षं धृस्तूरकेन तु ॥
 नीलोत्पलैर्भवेद्भोगो योर्चयेत्लिंगमुत्तमम् ॥ ८३ ॥
 रक्ताब्जैः प्राप्नुयाद्राज्यं पुण्डरीकैश्च चक्रिणम् ॥
 चम्पकैः सर्वकामानि पुन्नागैर्नागिकेशरैः ॥ ८४ ॥
 ईप्सिताल्लभते कामांस्तथा केशरदामकैः ॥
 मंत्रसिद्धिमवाप्नोति योर्चयेद् गन्धपुष्पकैः ॥ ८५ ॥
 योर्चयेत्परमेशानं सितावर्केण तथैव च ॥
 सर्वान्कामानवाप्नोति योर्चयेद्गन्धपुष्पकैः ॥ ८६ ॥
 कुब्जैर्कैविपुलो लाभः सौभाग्याय च वारुणी ॥
 कन्याकामस्तु जातिभिर्योर्चयेत्परमेश्वरे ॥ ८७ ॥
 लभते चोत्तमां कन्यां षण्मासेन न संशयः ॥
 मल्लिकाज्ञानकामार्थमर्चयन्ति महेश्वरम् ॥ ८८ ॥

लभते परमं ज्ञानं संसारभयनाशनम् ॥
 पुत्रकामाय कुन्देस्तु अर्चयेत् शुचिर्नरः ॥ ८९ ॥
 लभते बहुपुत्रीभ्योधनवंतं चिरायुषम् ॥
 आरोग्यं कुशपुष्पैस्तु अशोकैः प्रियसंगमम् ॥ ९० ॥
 कर्णिकारैर्धनं विद्या वश्यार्थं द्रोणपुष्पिका ॥
 कदम्बेनार्चयेत्तिलगं सततं नियतव्रतः ॥ ९१ ॥
 शत्रूणां वशकामाय नित्यमेव प्रदापयेत् ॥
 नश्यन्ति व्याधयस्तस्य योर्चयेदतिसूक्तैः ॥ ९२ ॥
 सिधुवारस्य पुष्पेण वद्धो मुच्येत बंधनात् ॥
 अंकटासितवर्णानि निर्गधकुसुमानि च ॥ ९३ ॥
 तानि शत्रुविनाशाय देवदेवाय कल्पयेत् ॥
 पीतकानि तु पुण्डार्थं पुष्पाणि विजयाय च ॥ ९४ ॥
 नित्यमेव तु यो दद्यात्सतत्काममवाप्नुयात् ॥
 जलजानि तु पुष्पाणि वश्यार्थं तु प्रकल्पयेत् ॥ ९५ ॥
 नीलरक्तानि यात्येव तानि वश्यकराणि तु ॥
 सर्वकामप्रदं वित्तं दारिद्र्यस्य विमोचनम् ॥ ९६ ॥
 वित्तपत्रात्परं नास्ति येन तुष्यति शंकरः ॥
 विजयार्थं दमनकं योजय नियमे स्थितम् ॥ ९७ ॥
 विजिताः शत्रवस्तेन योर्चयेद्वृषभध्वजम् ॥
 सुखं मरुत्केनैव जंवुटः सर्वकामदः ॥ ९८ ॥
 तिलको धनकामाय गोकामाय च वंकुली ॥
 सौख्यदश्चापि तगरः किकराटश्च कामदः ॥ ९९ ॥
 आरोग्यं च धनं चैव फलिनी कामदाः स्मृताः ॥
 शालप्रियकां चैव किंशुकादायुराप्नुयात् ॥ १०० ॥

हस्त्यश्वपक्षकामाय कुटलेजेनार्च्यच्छिवम् ॥
कर्पूरदमनं दद्याच्छत्रूणां च विनाशने ॥ १०१ ॥

नश्यन्ति शत्रवः शीघ्रं देवदेवस्य पूजनात् ॥
श्यामा चारोग्यदा नित्यं जवापुष्पं तथैव च ॥ १०२ ॥

कुरुण्ठकेन वश्यार्थे नित्यं लिंगप्रपूजनात् ॥
विद्वेशे ऋथिका योज्या देवदेवमहेश्वरे ॥ १०३ ॥

केतकी शत्रुनाशाय क्रुद्धो लिंगं तु गोर्चयेत् ॥
सर्वकामप्रदा वृष्या व्याघ्री देवी प्रकीर्तिता ॥ १०४ ॥

योत्साकरी तथैवेह नित्यमेव तु कामदा ॥
वासकेनार्चयेदेवं वरमायुश्च वर्धते ॥ १०५ ॥

क्षिण्टिका सुखदा नित्यं तथा चोप्सराचम्पकम् ॥
त्रिममकं व्याधिनाशार्थमश्वकर्णं तथैव च ॥ १०६ ॥

जयन्ती जयकामाय श्वेता च गिरिकर्णिका ॥
विद्वेषोच्चाटनार्थयि निम्बपुष्पेण चार्चयेत् ॥ १०७ ॥

भण्डी चाकर्पणे योज्या मदन्ती च जयो भवेत् ॥
ऋषिपुष्पी रुद्रजती हन्ति का सर्वानुपद्रवान् ॥ १०८ ॥

सणपुष्पं च यत्प्रोक्तं कोकिलाक्षं तथैव च ॥
सर्वशुबलन्तु शान्त्यर्थे सर्वपीतन्तु पौण्डिकम् ॥ १०९ ॥

कृष्णचैवाभिचारे च देवदेवाय कल्पयेत् ॥
शमीपुष्पैश्च राजेन्द्र सर्वकामानुवाप्नुयात् ॥ ११० ॥

अपामार्गदलैर्यस्तु पूजयेद्गिरिजापतिम् ॥
स याति शिवसायुज्यं चतुर्दश्यं विशेषतः ॥ १११ ॥

पत्रं पुष्पं फलं तोयं तृणं चैव तथा मुने ॥
प्रत्यहं शंभवे दद्यान्नासौ दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ११२ ॥

अथ कालाः

कनकानि कदम्बानि रात्रौ देयानि शंकरे ॥
दिवा शेष्याणि पुष्पाणि अर्द्धरात्रौ च मल्लिका ॥ ११३ ॥

प्रहोतिष्ठते जातिकरकरवीरमहर्निशम् ॥

अथ निषिद्धानि ॥

कुन्दपुष्पं पुंडकं च वाकुची मालती जवा ॥ ११४ ॥

सर्जवन्धुकपुष्पाणि केन्द्रोयूथी मदन्तिका ॥

केतकी जातिपुष्पं च श्वेतं चैवापराजिता ॥ ११५ ॥

प्रोषिता रक्तश्वेता च तथा भण्डिकपुष्पकैः ॥

स्वर्णानुगर्भा चाप्यक्षैर्वैभीतिकुरु मे न च ॥ ११६ ॥

पूजयित्वा तथा पुष्पैरेभिश्चैव नरः सदा ॥

अवीचिनरके पापः पचेदेवं न संशयः ॥ ११७ ॥

कपित्थं केतकीपुष्पं मान्दिनी काष्ठपातला ॥

निम्बपुष्पं करंजं च धातकी पुष्पमेव च ॥ ११८ ॥

शिरीषगुञ्जलापुष्पं मतिमुक्तं च वर्जयेत् ॥

शुभं वाप्यशुभं वापि फलं पुष्पसमन्वितम् ॥ ११९ ॥

भक्त्या निवेदयेत्सर्वं नाशुभं किञ्चिदाप्नुयात् ॥ १२० ॥

इति श्रीपुष्परत्नाकरे हेरम्बशिवार्चने
पुष्पविवरणं नाम तृतीयः पटलः ॥३॥

पुष्परत्नाकरः चतुर्थपटलः

अथ विष्णोः ॥

- तपःशीलगुणोपेतपात्रे वदस्य पारंगे ॥
दत्त्वा दश सुवर्णानि यत् फलं लभते नरः ॥ १ ॥
तत्फलं लभतेमर्त्ये हरेः कुसुमदानतः ॥
मालती मल्लिका चैव युथिका चातिमुक्तये ॥ २ ॥
पाटला करवीरं च जया यावन्तिरेव च ॥
कुब्जकस्तगरश्चैव कण्डिकारः कुरुण्ठकः ॥ ३ ॥
चम्पको वातककुन्दो वाणो वर्वर मल्लिका ॥
अशोकस्तिलकश्चम्पस्तथा चैवाठरूपकः ॥ ४ ॥
शमीपुष्पप्रकारस्तु शुभाः केशवपूजने ॥
जाती शन्ताह्वा सुमना वकुलं गिरिशालिनी ॥ ५ ॥
पीतं कुंकुमं वालं केतकी चाटरूपकम् ॥
रक्ताशोकविल्वपत्रमतसी वन्धुजीवकं ॥ ६ ॥
भूचम्पां पारिभद्रं च बन्धूकं पीतयूथिका ॥
मञ्जरी सहकारस्थ चूतं जातिद्वयं तथा ॥ ७ ॥
द्रोणपुष्पं खादिरं च पुन्नागं नागकेशरम् ॥
नद्यावतं लोध्रपुष्पं वकं सेवन्ति पुष्पकम् ॥ ८ ॥
त्रिसंध्या द्विविधा प्रोक्ता शतपत्रं तथैव च ॥
एतैश्चान्यैश्च कुसुमैरेतेषां नित्यमर्चयेत् ॥ ९ ॥

अर्चनं दशसुवर्णस्य प्रत्येकं फलमाप्नुयात् ॥
मालां कृत्वा यथालाभैरेतेषां नित्यमर्चयेत् ॥ १० ॥

कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ॥
दिव्यं विमानमास्थाय विष्णुलोके महीयते ॥ ११ ॥

अथ पुष्पविशेषेण फलानि ॥
पुष्पजातिविशेषैस्तु भवेत्पुण्यं विशेषतः ॥ १२ ॥

द्रोणपुष्पैस्तथैकस्मिन् माघवाय निवेदिते ॥
दत्त्वा दशसुवर्णानां यत्फलं तदवाप्नुयात् ॥ १३ ॥

एवं पुष्पविशेषेण फलं तदधिकं नृप ॥
ज्ञेयं पुष्पान्तरस्यापि तथास्यान्तं निबोधये ॥ १४ ॥

द्रोणपुष्पसहस्रेभ्यः खादिरं तु विशिष्यते ॥
खदिरपुष्पसहस्रेभ्यः शमीपुष्पं विशिष्यते ॥ १५ ॥

शमीपुष्पसहस्रेभ्यो विल्वपत्रं विशिष्यते ॥
विल्वपत्रसहस्रेभ्यो वकपुष्पं विशिष्यते ॥ १६ ॥

वकपुष्पसहस्राद्धि नंदावर्तं विशिष्यते ॥
नंदावर्तसहस्राणि करवीरं विशिष्यते ॥ १७ ॥

करवीरसहस्राद्धि चम्पकं तु विशिष्यते ॥
चंपकस्य पुष्पगतादशोकं पुष्पमुत्तमम् ॥ १८ ॥

अशोकपुष्पसहस्राद्धि सेवन्ती पुष्पमुत्तमम् ॥
सेवन्तीपुष्पसहस्राद्धि कुब्जकं पुष्पमुत्तमम् ॥ १९ ॥

कुब्जकस्य सहस्राद्धि त्रिसन्ध्यासनमुत्तमम् ॥
त्रिसन्ध्यारक्तसहस्राद्धि त्रिसन्ध्यारवेतमुत्तमम् ॥ २० ॥

त्रिसंध्याश्वेतसहस्राणि कुन्दपुष्पं विशिष्यते ॥
 कुन्दपुष्पसहस्राणि शतपत्रं विशिष्यते ॥ २१ ॥
 सर्वासां पुष्पजातीनां जातीपुष्पमिहोत्तमम् ॥
 जातीपुष्पसहस्रेण यजेत्मालां सुशोभनाम् ॥ २२ ॥
 विष्णवे विधिवद्भक्त्या तस्य पुण्यफलं शृणु ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ॥ २३ ॥
 वसेतु विष्णुपुरे धीमान् त्रिष्णुतुल्यपराक्रमः ॥
 शेषाणां पुष्पजातीनां यत्फलं विधिं देशितम् ॥ २४ ॥
 तत्फलस्यानुसारेण विष्णुलोके महीयते ॥
 जातीनामपि सर्वासां शुक्ला जातिः प्रशस्यते ॥ २५ ॥
 केचिद्वर्णगुणादेशं केचिद्गन्धगुणादथ ॥
 अनुक्तान्यपि वर्णानि तथा देयानि कानिचित् ॥ २६ ॥
 देशे देशे तथा काले यानि पुष्पाण्यशेषतः ॥
 पुरन्धिपुष्पैर्यः कुर्यात् पूजां मयूरिपोनर ॥ २७ ॥
 तस्य प्रसादमायाति देवश्चक्रगदाधरः ॥
 रम्या पुरन्ध्रिमञ्जय्यादीयतां तस्य नित्यशः ॥ २८ ॥
 पुरन्धिपुष्पं यो दद्यादेकमप्यथ पर्णितः ॥
 तिलप्रस्थप्रदानस्य फलमाप्नोत्यसंशयः ॥ २९ ॥
 पुरन्ध्रिर्मञ्जरीपुष्पसहस्रेणार्चयेद्धरिम् ॥
 अग्निष्टोममवाप्नोति कुलमुद्धरते तथा ॥ ३० ॥
 कप्पूरपटवासेन पुरन्ध्रिमधिवासताम् ॥
 महारजनस्तेन तथा सूत्रे निवेशिताम् ॥ ३१ ॥

मालां पुष्पसहस्रेण यः प्रयच्छति भक्तितः ॥
 अश्वमेवफलं तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ ३२ ॥
 शतेन वाजपेयस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयः ॥
 अथ पूजां तथा कृत्वा सर्वयज्ञं तथाप्नुयात् ॥ ३३ ॥
 नन्दनाद्येषु मुख्येषु देवोद्यानेषु वाप्यथ ॥
 भ्राजते देवरामाभिर्देवदुन्दुभिश्चिरम् ॥ ३४ ॥
 दत्वा नीलोत्पलं मुख्यकुंकुमं कुंकुमस्य च ॥
 तुल्यं फलमवाप्नोति वंघ्रुजीवकरद्विजः ॥ ३५ ॥
 सुवर्णनरदानस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥
 दत्वा नीलोत्पलं विष्णोर्नात्र कार्या विचारणा ॥ ३६ ॥
 नीलोत्पलशतं दत्वा वह्निष्टोमफलं लभेत् ॥
 नीलोत्पलसहस्रेण पुण्डरीकमवाप्नुयात् ॥ ३७ ॥
 लक्षपूजान्नरः कृत्वा राजसूयफलं लभेत् ॥
 रूपमाषकदानस्य फलं कुमुददो लभेत् ॥ ३८ ॥
 कुमुदानां शतं दत्वा चन्द्रलोके महीयते ॥
 सहस्रं च तथा दत्वा यथेष्टां गतिमाप्नुयात् ॥ ३९ ॥
 अश्वमेधमवाप्नोति लक्षपूजाविधायकः ॥
 स्वयमेव तथा लक्ष्मीर्भजते नात्र संशयः ॥ ४० ॥
 रक्तपद्मं प्रदानाद्धि रुक्ममाषप्रदो भवेत् ॥
 शतन्दत्वा च धर्मात्मा वह्निष्टोमफलं लभेत् ॥ ४१ ॥
 सहस्रं च तथा दत्वा सूर्यलोके महीयते ॥
 विष्णुलोकमवाप्नोति लक्षपूजाविधायकः ॥ ४२ ॥

स्वयमेव तथा लक्ष्मीर्भजते नात्र संशयः ॥
रक्तपद्मप्रदानाद्धि श्वेतस्य द्विगुणं फलम् ॥ ४३ ॥

नीलोत्पलसमं दानं चम्पकस्य प्रकीर्तितम् ॥
मल्लिकापुष्पजातीनां यूथिकाद्यास्तथैव च ॥ ४४ ॥

तथा कुब्जकजातीनां फलस्यार्द्धं प्रकीर्तितं ॥
जातीपुष्पप्रदानेन गन्धर्वैस्सह मोदते ॥ ४५ ॥

जातीपुष्पसहस्रेण यथेष्टां गतिमाप्नुयात् ॥
श्वेतद्वीपमवाप्नोति लक्षपूजाविधायकः ॥ ४६ ॥

जातीपुष्पयुतां मालां कर्प्पूरपटवासिता ॥
निवेद्य देवदेवाय यत्फलं प्राप्नुयान्नरः ॥ ४७ ॥

न तद्वर्णयितुं शक्यमपि वर्षशतैरपि ॥
श्वेतपुष्पैः समभ्यर्च्य सर्वात्कामानवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥

ऐश्वर्यमाप्नुयाल्लोके पीतैर्देवैः समर्चयेत् ॥
शत्रूनामभिचारेषु तथा कृष्णैस्समर्चयेत् ॥ ४९ ॥

सुवर्णपुष्पैरभ्यर्च्य राजसूयफलं लभेत ॥
रत्नैर्देवीमथाभ्यर्च्य राजा भवति भूतले ॥ ५० ॥

कृत्वा पुष्पगृहं विष्णोः पुष्पैर्वापि विमानकम् ॥
फलेन योगमाप्नोति राजसूयाश्वमेधयोः ॥ ५१ ॥

किंकिणीजालसंयुक्तं देवराजगणोज्ज्वलम् ॥
वीणामुरजगीताद्यम्बिमानमविरोहति ॥ ५२ ॥

वासंतीमल्लिकापुष्पं तथा वार्षिककीर्तितः ॥
कुब्जकं रुथिका द्वे तु तथा चैवाभिमुक्तकम् ॥ ५३ ॥

केतकीचम्पकैश्चैव माषवृक्षकमेव च ॥
पुरंध्रिमसरीपुष्पचूतपुष्पं तथैव च ॥ ५४ ॥

वधुजीवकपुष्पं च कुसुमं कुंकुमस्य च ॥
जातीपुष्पाणि सर्वाणि कुन्दपुष्पं तथैव च ॥ ५५ ॥

पाटलायास्तथा पुष्पं नीलमिन्दीवरं तथा ॥
कुमुदौ श्वेतरक्ता च श्वेतरक्ता तथाम्बुजी ॥ ५६ ॥

एवमादीनि पुष्पाणि दातव्यानि सदा हरेः ॥
स्वयमागम्य यो दद्यादारण्यकुसुमानि च ॥ ५७ ॥

स राज्यं स्फीतमाप्नोति लोके निहतकण्टकः ॥
सुगंधीनि मनोज्ञानि कुसुमानि द्विजोत्तमाः ॥ ५८ ॥

कृत्तिमेणोपसव्याणि गंधेनातिसुगंधिना ॥
धूपेन पटवासेन वन्दनाद्यनुलेपनैः ॥ ५९ ॥

कण्ठकाद्यानि देयानि शुक्लानि सुरभाणि च ॥
तथा रक्तानि देयानि जलजानि द्विजोत्तमाः ॥ ६० ॥

दत्वोपहारं कुसुमैर्गन्धर्वसमवाप्नुयात् ॥
पुष्पतुल्यानि वर्षाणि दिव्याभरणरूपवान् ॥ ६१ ॥

गालती तुलसी पद्मं केतकी मुनिपुष्पकं ॥
येर्चयन्ति जगन्नाथं ते गच्छन्ति हरेः पदं ॥ ६२ ॥

त्रिशद्वर्षसहस्राणि त्रिशद्वर्षशतानि च ॥
प्रीतो भवति दैत्यारिः कदम्बकुसुमार्चितः ॥ ६३ ॥

यथोपमालयं प्राप्य प्रीतो भवति माधवः ॥
कदम्बकुसुमं दृष्ट्वा तथा प्रीतोपि केशवः ॥ ६४ ॥

सकृत्कदम्बपुष्पेण हेलया हरिरर्चितः ॥
 सप्तजन्मानि देवर्षे तस्य लक्ष्मोर्न दूरगा ॥ ६५ ॥
 कदम्बं पुष्पनिका यः करोति शिरोमणिः ॥
 केशवस्य महाप्राज्ञो गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ६६ ॥
 मालती मालया विष्णुः पूजितो येन कार्तिके ॥
 कपिलाशतदानस्य लभते फलमुत्तमम् ॥ ६७ ॥
 मालिकाकुसुमैर्देवं वसन्ते गरुडध्वजम् ॥
 योर्चयेत्परया भक्त्या दहेत्पापं त्रिघाजितम् ॥ ६८ ॥
 दमनेनापि देवेशं संप्राप्ते मधुमाघवे ॥
 कपिलाशतदानस्य अर्चनाल्लभते फलम् ॥ ६९ ॥
 केतकीपत्रेणैकेन पूजितो गरुडध्वजः ॥
 सप्तसहस्रमुप्रीतो भवति मधुसूदनः ॥ ७० ॥
 मुनिपुष्पकृतां मालां येर्चयन्ति जनार्दनम् ॥
 देवेन्द्रोपि मुनिश्रेष्ठः करोति करसंपुटम् ॥ ७१ ॥
 यः पुनः पाटलापुष्पैर्वसते गरुडध्वजम् ॥
 योर्चयेत्परया भक्त्या मुक्तियोगी भवेद्द्विजः ॥ ७२ ॥
 बहुलाशोककुसुमैर्योर्चयन्ति जगत्पतिम् ॥
 विशोकस्ते भविष्यन्ति यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥ ७३ ॥
 येर्चयन्ति जलाध्यक्षं करवीरैः सितासितैः ॥
 चतुर्युगानि विप्रेन्द्र विप्रो भवति मानवः ॥ ७४ ॥
 मंजर्या सहकारस्य केशवोपरि सर्वदा ॥
 येर्चयन्ति महाभागाः गोकोटिफलभागिनः ॥ ७५ ॥

दूर्वाडकुरैर्हरेर्यस्तु पूजाकाले प्रयच्छति ॥
 पूजाफलं शतगुणं सम्यगाप्नोति मानवः ॥ ७६ ॥
 शमीपत्रैस्तु यो देवः पूजयेदसुरद्विषम् ॥
 यममार्गान्महाघोरान्निस्तीर्णस्तेन नारदः ॥ ७७ ॥
 वर्षाकाले तु देवेशं कुकुमैश्चस्यकोद्भूतैः ॥
 येर्चयन्ति न ते मर्त्याः संसारे न पुनर्भवाः ॥ ७८ ॥
 कुम्भीपुष्पेण देवर्षे येर्चयन्ति जनार्दनम् ॥
 सुवर्णपलमात्रस्य लभते तत्फलं मुने ॥ ७९ ॥
 सुवर्णकेतकीपुष्पं प्रयच्छति जनार्दनः ॥
 कोटिजन्मार्जितं पापं दहते गरुडध्वजः ॥ ८० ॥
 कुकुमारणपद्माभ्यां गंधाभ्यां शतपत्रिका ॥
 यो ददाति जगन्नाथः श्वेतद्वीपैर्वसेच्चिरम् ॥ ८१ ॥
 मालतीवकुलाशोकशेफाली नवमालिका ॥
 आम्लाततगरोकोठमल्लिका मधुपिण्डिका ॥ ८२ ॥
 यूथिकाष्ठपदं कुंदं कश्म्वनघुपिंगकं ॥
 पाटला चम्पकं हृद्यं लवङ्गमतिमुक्तकम् ॥ ८३ ॥
 केतकं कुरुवकं विल्वं बाल्लारं ह्लासकं द्विजाः ॥
 पञ्चविंशतिपुष्पाणि लक्ष्मीतुल्यप्रियाणि मे ॥ ८४ ॥
 स्वर्गभोगं तथा मोक्षं राज्यकामं च नारद ॥
 धर्मकीर्त्तिं तथा कीर्त्तिं सत्यसौभाग्यसंपदम् ॥ ८५ ॥
 एभिरेवार्चिता नित्यं साधकेनारिसूदन ॥
 ददाति सर्वकल्याणं तथैश्वर्यमुखानि च ॥ ८६ ॥

मदीया वनमाला च पुष्पैरेभिर्ममावरा ॥
ग्रन्थितभिस्तथातत्त्वैः पञ्चविंशतिभिः क्रमात् ॥ ८७ ॥

वर्णानां तु यथा विप्रस्तीर्थानां जाह्नवी यथा ॥
देवानां तु यथा विश्वाः पुष्पाणां मालती तथा ॥ ८८ ॥

मालत्यानुदितन्देवं योर्चयेदगरुडध्वजम् ॥
जन्तुः खजरारोगैर्विमुक्तः सोऽपि मुक्तिभाक् ॥ ८९ ॥

दत्तमात्रं हरेः पुष्पं निर्ममाल्यं भवति क्षणात् ॥
उपमुक्ते त्वहोरात्रं मालत्या कुसुमं हरिम् ॥ ९० ॥

समुज्ज्वलैर्जवापुष्पैरभ्यर्च्य जलशायिनम् ॥
स पुण्यां गतिमाप्नोति वीतभीर्वीतमत्सरः ॥ ९१ ॥

जवापुष्पैः पुमान्भक्त्या संपूज्य पुरुषोत्तमम् ॥
उत्तमाङ्गतिमाप्नोति प्रसन्नो गरुडध्वजे ॥ ९२ ॥

अर्चयित्वा हृषीकेशं सेवते कुसुमैर्नरः ॥
हृष्टः पुष्टो गणाकीर्णकार्णं लोकमवाप्नुयात् ॥ ९३ ॥

कर्णिकारमयैः पुष्पैः कांतैः कनकसप्रभैः ॥
अर्चयित्वाऽच्युतं लोके मम लोके महीयते ॥ ९४ ॥

तिलकस्योज्वलैः पुष्पैः संपूज्य मधुसूदनम् ॥
धूतपापानिरातंकः कृष्णस्यानुचरो भवेत् ॥ ९५ ॥

अगस्त्यवकुलैः पुष्पैः किशुकैः सुमनोहरैः ॥
समभ्यर्च्य हृषीकेशं जन्मदुःखाद्विमुच्यते ॥ ९६ ॥

गोकर्णानागकर्णाभ्यां तथा विल्वातकेन वा ॥
अर्चयित्वाऽच्युतं देवं देवानामधिपो भवेत् ॥ ९७ ॥

अंजनीकेतकीपुष्पैः कुष्माण्डतिग्मिरोद्भवैः ॥
 भुवनं समलंकृत्य विष्णुलोके व्रजेन्नरः ॥ ९८ ॥
 शरद्दुर्वाभयैः पुष्पैः तथाकाशकुशोद्भवैः ॥
 भुवनं समलंकृत्य विष्णुलोके व्रजेन्नरः ॥ ९९ ॥
 एकेन करवीरेण सितेनाप्यसितेन वा ॥
 हरिवासरमभ्यर्च्य न पुनस्तनयो भवेत् ॥ १०० ॥

अथ पत्रम् ॥

पत्राण्यपि सुपुण्यानि हरेः प्रियकराणि च ॥
 विल्वपत्रं शमीपत्रं पत्रं भृङ्गरजस्य च ॥ १०१ ॥
 तमालाऽऽमलकीपत्रं वक्रपुष्पदलं तथा ॥
 तुलसी कालतुलसी केतकीपत्रमुत्तमम् ॥ १०२ ॥
 अंवाभ्रवीजपूराणां दुर्वापामार्गपत्रकम् ॥
 खादिरं दमनकौशं पत्रं विष्णोः प्रियंकरम् ॥ १०३ ॥
 अपामार्गदलं श्रेष्ठं तस्मादभृङ्गरजस्य च ॥
 तस्माच्च खादिरं श्रेष्ठं तस्माच्च शमीपत्रकम् ॥ १०४ ॥
 दुर्वापत्रं ततः श्रेष्ठं ततोऽपि कुशपत्रकम् ॥
 तस्माद्दमनकं श्रेष्ठं ततो विल्वस्य पत्रकम् ॥ १०५ ॥
 विल्वपत्रादपि हरेस्तुलसीपत्रमुत्तमम् ॥ १०६ ॥
 गृहीत्वा तुलसीपत्रं भक्त्या विष्णुं समर्चयेत् ॥
 अर्चितं तेन सकलं देवासुरसमानुषम् ॥ १०७ ॥
 तुलसीपत्रमेकं तु सुवर्णपलसस्मितम् ॥
 तुल्यं भवति राजेन्द्र दत्तं केशवमूर्द्धनि ॥ १०८ ॥

न विप्रसदृशं पात्रं न दानं सुरभीसमम् ॥
 न च गंगासमं तीर्थं न पत्रं तुलसीसमम् ॥ १०९ ॥
 न विष्णोर्नमितो जप्यं न व्रतं द्वादशीसमम् ॥
 नारायणात्परो देवो न पत्रं तुलसीसमम् ॥ ११० ॥
 न घात्रीसफलं यत्र न विष्णोस्तुलसीवनम् ॥
 तन्म्लेच्छसदृशं स्थानं यत्र नायाति वैष्णवी ॥ १११ ॥
 यत्रमाभूपरो मर्त्यो यत्र द्वादशीकृन्नरः ॥
 तुलसी मालती यत्र तत्र विष्णुः श्रिया सह ॥ ११२ ॥
 तुलसीं प्राप्य यो नित्यं न करोति ममार्चनम् ॥
 तस्याहं प्रतिगृह्णामि न पूजां दशवार्षिकाम् ॥ ११३ ॥
 श्रवणद्वादशीयोगे शालग्रामशिलार्चने ॥
 यत्फलं संगमे प्रोक्तं तुलसीं पूजयेत् ततः ॥ ११४ ॥
 वर्ज्यं पर्युषितं पत्रं वर्ज्यं पर्युषितं जलम् ॥
 न वर्ज्यं जाह्नवीतीयं न वर्ज्यं तुलसीदलम् ॥ ११५ ॥
 तुलसीदलमादाय यः करोति ममार्चनम् ॥
 न पुनर्योनिमायाति मुक्तिभागी भवेन्नरः ॥ ११६ ॥
 शालग्रामशिलां चार्थं प्रत्यहं तुलसीं क्षितौ ॥
 तुलसीं ये विचिन्वन्ति धन्यास्ते करपल्लवाः ॥ ११७ ॥
 केशवार्थं कलौ ये तु नोपयन्तीह भूतले ॥
 किं करिष्यति संक्रुद्धो यमोपि सह किन्नरैः ॥ ११८ ॥
 तुलसीदलेन देवेशः पूजितो दुःखहा भवेत् ॥
 तीर्थयात्रादिगमनैः कलौ क्लिश्यन्ति किं जनाः ॥ ११९ ॥

येऽर्चयन्ति हरेर्विम्बं तुलसीदलकोमलैः ॥
 समंजरिदलैर्युक्तं तुलसीसंभवे क्षितौ ॥ १२० ॥
 कुर्वन्ति पूजनं विष्णोस्ते कृतार्थाः कलौ नराः ॥
 स्नाने दाने तथा ध्याने प्राशने केशवार्चने ॥ १२१ ॥
 तुलसी दहते पापं कीर्तने वपने कलौ ॥
 तुलस्यमृतनामासि सदा त्वं केशवप्रिये ॥ १२२ ॥
 केशवार्थं विच्छिन्नामि वरदा भव शोभने ॥
 त्वदङ्गसम्भवैर्देवं पूजयामि यथा हरिम् ॥ १२३ ॥
 तथा कुरु विचित्राङ्गं कलौ मलविनाशनम् ॥
 मंत्रेणानेन यः कुर्याद् गृहीत्वा तुलसीदलम् ॥ १२४ ॥
 पूजनं वासुदेवस्य लक्षकोटिफलं लभेत् ॥
 घात्रीफलं न यत्पुण्यं जयन्त्या समुपोषणे ॥ १२५ ॥
 खगेन्द्रभवने नृणां तुलसीपूजनेन सत् ॥
 प्रयागस्नानवेलानां काश्यां प्राणविमोक्षणे ॥ १२६ ॥
 यत्फलं त्रिहितं देवैस्तुलसीपूजनेन सत् ॥
 तावद् भ्रमति संसारे विमूढः किल वर्त्मनि ॥ १२७ ॥
 यावन्नाराधयेद् विष्णुं तुलसीभिश्च यत्नतः ॥
 यस्माच्चात्मभवैः पत्रैस्तुलसीसंभवैर्हरिः ॥ १२८ ॥
 पूज्यते खग साद्वर्णेन त्रिदशः पुण्यमाप्नुयात् ॥
 गवामयुतदानेन यत्फलं लभते खगः ॥ १२९ ॥
 तुलसीपत्रेणैकेन तत्फलं कार्तिके स्मृतम् ॥
 गृहीत्वा तुलसीपत्रं भक्त्या विष्णुं समर्चयेत् ॥ १३० ॥

अर्चितं तेन सकलं सदेवासुरमानुषम् ॥
 पुरा क्रौञ्चवधार्थाय तुलसीदलकोमलैः ॥ १३१ ॥
 अर्चयित्वा हृषीकेशं स्वामिना निहतो रिपुः ॥
 यत्फलं सर्वपुष्पेषु पुष्पपत्रेषु नारद ॥ १३२ ॥
 तुलसीदलमात्रेण प्राप्यते केशवार्चनात् ॥
 दृष्टा स्पृष्टा तथा ध्याता कीर्तिता नमिताऽस्तु ते ॥ १३३ ॥
 रोपिता संचिता नित्यं पूजिता तुलसी शुभा ॥
 रोपिता तुलसी यावत्कुरुते मूलविस्तरम् ॥ १३४ ॥
 तावत्युगसहस्राणि तनोति सुकृतं मुने ॥
 रोपिता तुलसीपुंभिः वर्द्धते वसुधातले ॥ १३५ ॥
 कुलं तेषां तु ये याता यद् भविष्यति योगतः ॥
 कल्पायुतं शतं साग्रं ते वसन्ति हरेर्गृहम् ॥ १३६ ॥
 पत्रैः पुष्पैः फलैर्वापि पूजासहितमच्युतम् ॥
 प्रयाति स हि सारूप्यं शतद्वयकुलान्वितम् ॥ १३७ ॥
 न सुवर्णेन रत्नेन न च वित्तेन भूरिणा ॥
 तथा प्रसादमायाति यथा पुष्पैर्जनार्दनः ॥ १३८ ॥

अथ निषिद्धानि ॥

न रक्तचन्दनं जातु गृह्णीयाद्रक्तपुष्पकम् ॥
 विल्वपत्रैस्तत्प्रसूनैर्नार्चयेद् देवकीसुतम् ॥ १३९ ॥
 शुष्कैस्तु नार्चयेद्विष्णुं पुष्पैस्तत्र फलैरपि ॥
 स्नात्वा नीतैः पर्युषितैर्याचितैः कृष्णकर्णिके ॥ १४० ॥
 उग्रगंधीन्यगंधीनि कुसुमानि न दापयेत् ॥
 अन्यायतनजातानि कण्टकीति तथैव च ॥ १४१ ॥

रक्तानि यानि धर्मज्ञ चैत्यवृक्षोद्भवानि च ॥
 श्मशानजातानि यानि यानि चाकालजानि च ॥ १४२ ॥
 दानं विवर्जयेद्यत्नात् पुष्पाणामुग्रगंधिनाम् ॥
 मन्दारमर्कधत्तूरं शाल्मलीनां च नारजम् ॥ १४३ ॥
 निषिद्धं विष्णुपूजायां पुष्पैर्वैभीतिकं तथा ॥
 नरसिंहस्य पूजायां निषिद्धं केतकीद्वयम् ॥ १४४ ॥
 कौटजं मल्लिकापुष्पं शैरीषं च जनार्दने ॥
 निर्वेदितं भयं रोगं निम्बत्वं च प्रयच्छति ॥ १४५ ॥
 एवं शुभैः सदा पुष्पैः पूजनीयो जनार्दनः ॥
 निषिद्धैर्दुःखदैर्देवं नार्चयेन्न कदाचन ॥ १४६ ॥

इति श्रीपुष्परत्नाकरे विष्णोरर्चनपुष्पविवरणं
 नाम चतुर्थः पटलः ॥४॥

पुष्परत्नाकरः पंचमपटलः

अथ सूर्यस्य ॥

मल्लिका मालती चैव दुर्वाशोकानिमुक्तकः ॥

पाटला करवीरं च जपा यावतिरेव च ॥ १ ॥

कुब्जकस्तगरं चैव कर्णिकारः कुरुन्तकः ॥

चम्पको बालकः कुन्दो बाणो वर्वरमल्लिका ॥ २ ॥

अशोकतिलको लोध्रस्तथा चैवाटरूषकः ॥

शतपत्राणि चान्यानि वकुलश्च विशेषतः ॥ ३ ॥

अगस्त्यं किंशुकं तद्वत्पूजायां भास्करस्य च ॥

जातीशमीकुशवकजवायूथीकदम्बकान् ॥ ४ ॥

कुशेशयं च पुन्नागं शेफाल्यर्कोत्पलानि च ॥

वासन्ती केतकी नागकेशरं केशरं तथा ॥ ५ ॥

विचकीलं कैरचं च सितामाम्लातकासकान् ॥

सिकास्यं कुंकुमं द्रोणं त्रिसंध्यामखं तथा ॥ ६ ॥

अथ पुष्पविशेषाणां फलानि ॥

दर्शं दत्त्वा सुवर्णानां निकानां लभते फलम् ॥ ७ ॥

करवीरं नृपैकस्मिन् कार्ये विनिवेदयेत् ॥

लभते तत्फलं वीरं यथाह भगवान् रविः ॥ ८ ॥

भवत्त्या पूजयते योवर्कमवर्कपुष्पैः समाहितः ॥

तेजसा सोवर्कसंकाशो ह्यवर्केण सह मोदते ॥ ९ ॥

जवापुष्पसहस्रेभ्यः पद्ममेकं विशिष्यते ॥
 विरपद्मसहस्रेभ्यो वकपुष्पं विशिष्यते ॥ १० ॥
 वकपुष्पसहस्रेभ्यः कुशपुष्पं विशिष्यते ॥
 शतपुष्पसहस्रेभ्यः शमीपुष्पं विशिष्यते ॥ ११ ॥
 शमीपुष्पसहस्रेभ्यः प्रशलं नीलमुत्पलम् ॥
 नीलोत्पलसहस्रेण नीलोत्पलशतेन च ॥ १२ ॥
 रक्तैश्चकार वीरैश्च यस्तु पूजयते रविम् ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ॥ १३ ॥
 वसेदवर्कपुरे श्रीमानर्कतुल्यपराक्रमः ॥

अथ पत्राणि ॥

विल्वपत्रं शमीपत्रं भृङ्गराजस्य पत्रकम् ॥ १४ ॥
 तुलसी कालतुलसी तमालस्य च पत्रकम् ॥
 केतकीदुर्वयोर्वाट्याः पत्रं दिनकरप्रियम् ॥ १५ ॥

अथ कालविशेषः ॥

मुकुलानि कदम्बानि रात्रौ देयानि भानवे ॥
 दिवा शेषाणि पुष्पाणि दिवारात्रौ च मल्लिका ॥ १६ ॥

अथ निषिद्धानि ॥

गुंजापराजितोन्मत्तं वराहक्रांतया सह ॥
 आम्नातकमिदं पुष्पं निषिद्धं सूर्यपूजने ॥ १७ ॥
 न कण्ठकालिकापुष्पं तथा न गिरिकर्णिका ॥
 सूर्याय नार्पयेत्काञ्चि तथान्यद् गन्धवर्जितम् ॥ १८ ॥

अथ ग्रहाणाम्

ह्यारिकुसुमैः सूर्यं कुमुदैश्चन्द्रमर्चयेत् ॥
 क्षितिजं तु जवापुष्पैः पंचके न तु सोमजम् ॥ १९ ॥

शत्रुपत्रैर्गुरुः पूज्यो जातिपुष्पैस्तु भार्गवे ॥
मल्लिकाकुसुमैः पङ्गुः कुन्दपुष्पैर्विवृतुदे ॥ २० ॥

केतवो विविधैः पुष्पैः शान्तिकालेषु सर्वदा ॥

अथ श्राद्धस्य ॥

तुलसी शतपत्रं च भृङ्गराजं च चम्पकम् ॥ २१ ॥

तगरं मारुतं चैव पितृणां मोक्षदायकाः ॥

माधवी कुब्जकं कुन्दं कैरवं शतपत्रिकाः ॥ २२ ॥

यूथिकोत्पलमक्षं च प्रशस्तं श्राद्धकर्मणि ॥

मल्लिका तिलकं दानमशोकं नवमालिका ॥ २३ ॥

चूतं वासवपुष्पं च तथान्यत्पाण्डलं शुभम् ॥

अथ निषिद्धानि ॥

उक्तेतररक्तपुष्पमर्कमन्दारभानिके ॥ २४ ॥

शुक्लेतरमगंधश्च नोग्रगंधः प्रशस्यते ॥

वर्वरीकुसुमं कुन्दं केतकीकरवीरयोः ॥ २५ ॥

जातिदर्शनमात्रेण निराशाः पितरो गताः ॥ २६ ॥

इति श्रीपुष्परत्नाकरे आदित्यग्रहपितृणां पुष्पविवरणं

नाम पञ्चमः पटलः ॥ ५ ॥

पुष्परत्नाकरः षष्ठपटलः

अथ भवान्याः ॥

करवीरं कर्णिकारं पुन्नागं नागपुष्पकम् ॥
जाती कुरुण्ठतगरमर्जुनं माधवी तथा ॥ १ ॥
तथैव शिशपापुष्पं कुष्माण्डं कुंकुमं तथा ॥
वृत्तुरमर्कवृंहति कर्णिकाकुसुमं तथा ॥ २ ॥
प्रशस्तमेतत्सकलं भवान्याः पूजने मतम् ॥

अथ पत्राणि ॥

दूर्वा मल्लवक्रं चैव तथा शैलोषपत्रकम् ॥ ३ ॥
तुलसी धान्यपत्रं च प्रशस्तं गिरिजार्चने ॥ ४ ॥

अथ पुष्पदानफलम् ॥

चंपकपुष्पदानेन स्वर्गं बहुविधं लभेत् ॥
नागकेशरदानेन रूपवान् शुभगो भवेत् ॥ ५ ॥
पुन्नागस्य च पुष्पेण ज्वरशांतिर्भवेत्सदा ॥
केशरस्य प्रदानेन शत्रुं नाशयते ध्रुवम् ॥ ६ ॥
पारिजातपारिभद्रदानमायुः प्रवर्धते ॥
कुन्दपुष्पप्रदानेन कामानाप्नोति वै ध्रुवम् ॥ ७ ॥
जातिमारतिकुब्जेन शीघ्रन्तुष्यतु मातरः ॥
कोकिराक्षप्रदानेन अकालमरणं हरेत् ॥ ८ ॥
ओद्रपुष्पप्रदानेन तुष्यति परमेश्वरी ॥
यथा छागादिबलिना तथा तुष्यति निश्चितम् ॥ ९ ॥

करवीरेण पुष्पेण पूजयेज्जगदीश्वरीम् ॥
 लभते वाञ्छितान्कामानाज्ञासिद्धिश्च लभ्यते ॥ १० ॥
 रोहितं वाथ रक्तं वा करवीरे तु सिद्धिदम् ॥
 बंधुकस्य प्रदानेन पट्टवस्त्रं च लभ्यते ॥ ११ ॥
 अपराजिताया माहात्म्यं नैव शक्यं ब्रवीम्यहम् ॥
 अपराजिताप्रियतरं प्रिया देव्या न विद्यते ॥ १२ ॥
 अपराजितायां पर्णा सा स्थिता पूर्वशतं समा ॥
 ज्योतिरूपेण तन्त्रे सा स्थित्वा निर्गच्छतां शिवा ॥ १३ ॥
 करवीरे सिंगरूपे शिवो वसति वै सदा ॥
 शिवशक्त्याश्च संयोगात् करवीराऽपराजिता ॥ १४ ॥
 रक्तचन्दनमिश्रेण तयोर्थयोगेन पूजयेत् ॥
 प्रतिपुष्पेषु मंत्रेण यौजयित्वा निशासुते ॥ १५ ॥
 तुष्यते परमेशानि सा पूजा सफला स्मृता ॥
 श्वेताया द्विगुणं पुण्यं दद्यात्कृष्णात्पराजिता ॥ १६ ॥
 एकेन करवीरेण सहस्रेण शतेन च ॥
 मलं च पूज्यदेवेशि मम रूपोतरो भवेत् ॥ १७ ॥
 एकेन करवीरेण मां च संपूजयन्प्रिये ॥
 तेन संपूजयेद्देवि जगत्स्थावरजंगमम् ॥ १८ ॥
 करवीरे शक्तिविन्दौ तत्राहं निवसाम्यहम् ॥
 पुष्पैररण्यसंभूतैः पत्रैर्वा गिरिसंभवैः ॥ १९ ॥
 स्वणमोद्भवपुष्पैर्वा त्रिसंध्या श्वेतलौहितैः ॥
 शतपत्रैःकुब्जकैर्वा पूजयेद्वाञ्छितप्रदैः ॥ २० ॥

कर्मलैः सितशोणैश्च वाजपेयफलं लभेत् ॥
 विल्वपत्रेण संपूज्य मण्डलैश्चरतां भवेत् ॥ २१ ॥
 नीलोत्पलैः सर्वकामान्कुमुदैः कामदं भवेत् ॥
 सर्वेष्वपि च पुष्पेषु मालासंश्लेष्ठमुच्यते ॥ २२ ॥
 अशोकशोकहरणं देव्याः प्रीतिकरं परम् ॥

अथ दुर्गायाः ॥

सुरभीणि च सर्वाणि स्थलजान्यम्बुजान्यपि ॥
 आत्मारामोद्भवैर्वापि भवत्या संपूजयेच्छिवम् ॥ २३ ॥
 ऋतुकालोद्भवैः पुष्पैर्मलिकाजातिकुब्जकैः ॥
 सितरवतैश्च नालैश्च तथा पद्मैश्च पाण्डरैः ॥ २४ ॥
 किशुकैस्तगरैश्चैव अकुरुन्ठकचम्पकैः ॥
 वकुलैश्चैव मन्दारैः कुन्दपुष्पैःकिरीटकम् ॥ २५ ॥
 करवीरार्कपुष्पैश्च शैशिपैश्चापराजितैः ॥
 सितरवतैस्तथा पीतैः कृष्णैश्चैव चतुर्विधैः ॥ २६ ॥
 धुस्तुरकातिमुक्तैश्च वंधूकागस्त्यमंभवैः ॥
 दसनैः सिंधुवारैश्च सुरभीमल्लकैस्तथा ॥ २७ ॥
 लताभिर्ब्रह्मवृक्षस्य दुर्वांकुरैश्च कोमलैः ॥
 मंजरीटिकुशातैश्च विश्वपत्रैः सुशोभनैः ॥ २८ ॥
 धान्यानां सर्वपत्रैश्च पुष्पैश्चैतेषु पूजयेत् ॥

अथ पुष्पविशेषाणां फलानि ॥

मल्लिकामुत्पलं पद्मं शमी पुन्नागचम्पकम् ॥ २९ ॥
 अशोकं कर्णिकारञ्च द्रोणपुष्पं विशेषतः ॥
 करवीरं जवापुष्पं कुंकुमं नागकेशरम् ॥ ३० ॥
 यः प्रयच्छति पुण्यार्थं पुष्पान्येतानि भारत ॥
 चंडिकायै नरश्रेष्ठः श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ३१ ॥

स कामानखिलान् प्राप्य दुर्गायानुचरो भवेत् ॥
पुन्नागचम्पकःकुन्दो यूथिका नवमल्लिका ॥ ३२ ॥
तगरार्जुनमञ्जी च बृहती शतमंत्रिका ॥
तथा कुमुदकल्लारविल्वपाटलमालती ॥ ३३ ॥

जवाविचकिलाशोका रक्तनीलोत्पलानि च ॥
दमनो मरूपत्रश्च शतपुण्यविवर्द्धये ॥ ३४ ॥

मुगंधिगन्धपुष्पैस्तु पूजयेद्यस्तु चण्डिकाम् ॥
मुक्तिभिम्मालया वापि सोऽश्वमेधफलं भवेत् ॥ ३५ ॥

अथ पुष्पविशेषमालाफलानि ॥

वक्पुष्पस्रजोभिस्तु पूजयेद्यस्तु चण्डिकाम् ॥
वाजपेयस्य यज्ञस्य फलं विन्दन्ति मानवाः ॥ ३६ ॥

द्रोणपुष्पस्रजोभिस्तु पूजयेद्यस्तु चण्डिकाम् ॥
राजसूयफलं प्राप्य शक्रलोके महीयते ॥ ३७ ॥

शमीपुष्पस्रजोभिस्तु आर्यां संपूज्य श्रद्धया ॥
गोसहस्रफलं प्राप्य विष्णुलोके महीयते ॥ ३८ ॥

पूजयित्वा तु राजेन्द्र श्रद्धया विधिवन्नृप ॥
कुशपुष्पस्रजोभिस्तु पितृलोके महीयते ॥ ३९ ॥

मालाद्वयेन संपूज्य दुर्गादेवीं नराधिपः ॥
विल्वपत्रस्थ पत्राणां राजसूयफलं लभेत् ॥ ४० ॥

नीलोत्पलस्रजोभिस्तु पूजयेद्यस्तु चण्डिकाम् ॥
वाजपेयफलं प्राप्य रुद्रलोके महीयते ॥ ४१ ॥

नीलोत्पलसहस्रेण यो मालां संप्रयच्छति ॥
चण्डिकायै नरश्रेष्ठ तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ४२ ॥

वर्षकोटिसहस्राणि वर्षकोटिशतानि च ॥
 दुर्गयानुचरो भूत्वा रुद्रलोके महीयते ॥ ४३ ॥
 विल्वपत्रैरखण्डैर्यः सकृद्देवीं प्रपूजयेत् ॥
 स गोलक्षफलं प्राप्य दुर्गयानुचरो भवेत् ॥ ४४ ॥
 सर्वतो विल्वपत्रस्य देव्याः प्रीतिकरं परम् ॥
 अथ प्रतिमासं पुष्पार्चनविधानम् ॥
 वैशाखे मासि कर्त्तव्या पूजा पाटलया सदा ॥ ४५ ॥
 सर्वतो विल्वपत्रस्य देव्याः प्रीतिकरं परम् ॥
 सर्वान्कामानवाप्नोति ज्येष्ठे पद्मार्चनैः सदा ॥ ४६ ॥
 आषाढे विल्वकल्हारविहितं लभते फलम् ॥
 नवमालिकया पूजा नभोमासि महाफला ॥ ४७ ॥
 कदंवैश्चम्पकैरेवं नभस्ये सर्वकामदा ॥
 पूजा पंकजमालत्या इषेऽभ्युदयदायिनी ॥ ४८ ॥
 शतपत्रिकया पूजा कार्तिके सार्वकामिकी ॥
 मार्गे नीलोत्पलैः पूजा पौषे तु कुब्जकैः सदा ॥ ४९ ॥
 माघे तु कुन्दकुसुमैर्ममरुक्तेन तु फाल्गुने ॥
 शतपत्रैस्तथा चैत्रे यः कुर्यात्सुरसत्तमः ॥ ५० ॥
 लभते सर्वविज्ञानं सर्वदानफलं लभेत् ॥
 अथ कालाः ॥
 कदम्बैरर्चयेद्वात्रौ मल्लिकामुभयोस्तथा ॥ ५१ ॥
 दिवा शेषाणि पुष्पाणि यथालाभं प्रपूजयेत् ॥
 अथ निषिद्धानि ॥
 महालक्ष्म्यास्तु तुलसी भिण्ठिका कांचनं तथा ॥ ५२ ॥

न दुर्वया यजेद् दुर्गां कमलैः कमलां न हि ॥
वकुलैः नाचयेद्देवीमपक्वं न निवेदयेत् ॥ ५३ ॥

फलचक्रीमिविद्वञ्च कालापक्वमपि त्यजेत् ॥
फलं क्वपितविद्वञ्च यत्नात्पक्वमपि त्यजेत् ॥ ५४ ॥
कीटकेशादि विद्वानि शीर्णपर्युषितानि च ॥
स्वयंपतितपुष्पाणि त्यजेदुपहतानि च ॥ ५५ ॥

अथ गायत्र्याः ॥

केशरैः कर्णिकारैश्च जातीकनकचम्पकैः ॥
उत्पलैः कमलैश्चैव नागकेशरमालिकैः ॥ ५६ ॥

मन्दारपानकुन्दैश्च तमालैः कुमुदैस्तथा ॥
पाटलाशोकपुन्नागमनिमुक्तं कदम्बकम् ॥ ५७ ॥

एतैः पुष्पैः समायुक्तं गायत्रीतुष्टिदायकम् ॥

अथ सरस्वत्याः ॥

जातीपुष्पैः सिताम्भोजैः शीकैश्चन्दनवारिणाः ॥ ५८ ॥

नद्यावत्तैः सितैः कुन्दैर्दत्त्वा सिद्धिमवाप्नुयात् ॥
दुर्वावीजांकुरैः पुष्पैः राजवृक्षसमुद्भवैः ॥ ५९ ॥

उत्पलानि प्रशस्तानि सिन्धुवारांकुराणि च ॥
सावित्री च भवानी च दुर्गादेवीं सरस्वती ॥ ६० ॥
योर्चयन्तुलसीपत्रैः सर्वकामः सुसिध्यति ॥ ६१ ॥

इति श्रीपुष्परत्नाकरे भवानीदुर्गागायत्रीसरस्वतीनां
पुष्पविवरणं नाम षष्ठः पटलः ॥ ६॥

पुष्परत्नाकरः सप्तमपटलः

अथ दक्षिणकाल्याः ॥

नानाविधानि पुष्पाणि गंधानि विविधानि च ॥
नवरत्नमयं कृत्वा महाकालीं समर्चयेत् ॥ १ ॥
नवरत्नाधिकं देवि फलं भवति नान्यथा ॥
रेतोयुक्तं भवेत्तत्र पुष्पं प्रोक्तं रजोयुतम् ॥ २ ॥
कमलं तु त्रिवर्णं स्यादेतत्कजं तु रंघ्रकम् ॥
नववर्णानि देवेशि पुष्पाणि प्रभवन्ति च ॥ ३ ॥
येषां भेदोपि नास्त्येव नवधा ते प्रकीर्तिता ॥
नवपत्राणि देवेशि तद्वहेवो भवन्ति च ॥ ४ ॥
अपामार्गं भृङ्गराजं सेवन्ती कुशमेव च ॥
मालती माधवी जाती यूथीकुन्दं च केसरे ॥ ५ ॥
बन्धुजीवभाद्रपुष्पं करवीरं कनीयकम् ॥
केतकीपाटलादिव्यराजपुष्पैश्चदाडिमी ॥ ६ ॥
सेवन्ती राजसेवन्ती वक्विल्वेषु कामकम् ॥
आम्रपुष्पं तथा जंबू एकवीरा तथैव च ॥ ७ ॥
अवीरापंचको देवि मल्लिका राजमल्लिका ॥
जयापुष्पं पद्मभेदा राजिमुक्ताभिधं तथा ॥ ८ ॥
कदम्बकुमुदाम्रातैः तथैव च कुरुंदकैः ॥ ९ ॥
सेफालिका तथा भिण्ठी तथागस्त्यपराजिता ॥ १० ॥

जयंतीकोविदारैश्च शाल्मल्यशोकपुष्पकैः ॥
अर्कपालाशवत्तू पुन्नागकर्णिकारजैः ॥ ११ ॥
द्रोणपुष्पैश्च तरेपालिजातं तिलाक्यकं ॥
सर्वधान्यभवं पुष्पं रंभानिवूसमुद्भवम् ॥ १२ ॥
तथा दमनपुष्पं च वकुलोद्भवमेव च ॥
नन्दावर्त्तिं च मन्दारं तथा सौगंधिकं शिवे ॥ १३ ॥
नवमल्लीपार्थपुष्पैः सर्जपुष्पं तथा प्रिये ॥
मदंती चैककल्लारं तथा मरुवकं शिवे ॥ १४ ॥
शतपत्रं च वासंति दिव्यगंधानि जाति च ॥
सुदर्शनं भवं पुष्पं काशपुष्पमथापरम् ॥ १५ ॥
यथा मुक्ता तु पुष्पाणि नवर्णोद्भवानि च ॥
कारयेद्यत्नतो देवि वर्णमन्धनं मिश्रितम् ॥ १६ ॥
अष्टगन्धेन तद्वस्त्रं युक्तपुष्पं समाचरेत् ॥
पूजने च तथा होमे मेघे मंत्रेण संभवेत् ॥ १७ ॥
सूत्रेण पट्टवस्त्रेण वीरवस्त्रेण पार्वति ॥
काश्मीरवस्त्रसूत्रेण पट्टसूत्रेण पार्वति ॥ १८ ॥
स्वयंभूसयुतपुष्पं सिद्धपुष्पं विदुर्वुधाः ॥
एतत् पुष्पं समासाद्य पूजयेत् कालिकांबिकाम् ॥ १९ ॥
कालीरूपो नरो भूयादिवसं नययोगतः ॥
पुष्पाण्यपि तथा दद्याद्रक्तकुण्ठासितानि च ॥ २० ॥
सुगंधैः श्वेतलोहित्यैः कुसुमैरर्चयेत्कुलैः ॥
श्वेतपुष्पं जवापुष्पं चंपकं नागकेशरम् ॥ २१ ॥

अर्कपुष्पं कोकनदं वर्वरं च प्रियं सदा ॥ २२ ॥

श्मशानजातपुष्पेण संतुष्टा कालिका परा ॥
वन्यपुष्पैश्च विविधैस्तुष्टा भवति सर्वदा ॥ २३ ॥

अष्टम्यां च चतुर्दश्यां नानापुष्पैः समर्चयेत् ॥
कृष्णा वा यदि वा शुक्ला कालिका वरदा भवेत् ॥ २४ ॥

सिद्धपुष्पाणि देवेशि गंधर्व-प्रीतिदानि च ॥
एतेन पूजयेद्देवीं फलं पुष्पाधिकं भवेत् ॥ २५ ॥

न स्वर्गं न च रत्नैश्च न स्पर्शमणिभिः शिरैः ॥
न हि तृप्यति देवेशि कालिका भक्तवत्सला ॥ २६ ॥

तस्माज्ज्योतिर्भवं पुष्पं तुष्टा भवति कालिका ॥

अथ पत्राणि ॥

केरली विल्वतुलसी ससी दुर्वा मुरा जटा ॥ २७ ॥

विष्णुक्रान्ता जातिपत्रं मरूपत्रं जयंतिका ॥
माची च वर्वरिदेवि तथा दमनकं शिवे ॥ २८ ॥

सर्ववर्णमयं पुष्पं कृत्वा सर्वफलं भवेत् ॥
वस्त्रादिकामनासिद्धिवाध्यावाप्नोति निश्चितम् ॥ २९ ॥

सदा शुद्धानि पुष्पाणि नवीनानि दिने दिने ॥
न निर्मल्याणि देवेशि न च पर्युषितानि च ॥ ३० ॥

श्वेतकृष्णतुलस्या च कालिकां न स्पृशेत्क्वचित् ॥

अथ पश्चिमांशानि ॥

कुब्जदेवार्चनं पुष्पं धुस्तुरतुलसीषु च ॥ ३१ ॥

जाती च पाटलीयूथीचंपकैः श्वेतउत्पलैः ॥
केतकी हेमजाती च मुद्गरैः शतपत्रकैः ॥ ३२ ॥
नीलोत्पलैस्तथा वालीकरवीरैः कदम्बकैः ॥
वंधुकपद्मकुन्दाख्यैः शालिपुष्पैश्च पाटलैः ॥ ३३ ॥
कुमुभैः किशुकैः पुष्पैः पुन्नागनागकेशरैः ॥
वकुलैस्तगरैश्चान्यैर्वचकुन्दाख्यसंभवैः ॥ ३४ ॥
काशमर्दाद्रुवैर्देवी त्रिसंध्यैः कर्णिकारकैः ॥
मंदारपारिजातैश्च जवाकल्हारवंधुकैः ॥ ३५ ॥
पटकासेवतिगुच्छि तथा श्वेताऽपराजिता ॥
रक्तोत्पलैर्महापुष्पैर्य्यै चान्ये चारुगंधवान् ॥ ३६ ॥

अथ पुष्पविशेषाणां फलमाह ॥

भुक्तिमुक्तिप्रदा जाती चम्पकैस्तंभनहितम् ॥
उचाटे केतकी यूथी श्वेतमुत्पलमायुतम् ॥ ३७ ॥
लाभार्थे हेमजाती च वाली वलविवर्धनी ॥
श्वेत पावलिकादेवी ददंति च महद्यशः ॥ ३८ ॥
शांतिपुष्टिकरं पद्मं शतपत्रं सुपत्रदम् ॥
बंधुकं वश्यदं प्रोक्तं तथा रक्ताश्च मारकम् ॥ ४९ ॥
सौभाग्यशालिपुष्पैश्च मुद्गां च मुखदायकम् ॥
कदम्बं वकुलं कुन्दं वचकुन्दापनाशनः ॥ ४० ॥
कुमुभैः किशुकैर्देवि वश्यमाकृष्टिकारकैः ॥
महालक्ष्मीप्रदा पुष्पैर्पुन्नागनागकेशरैः ॥ ४१ ॥
रक्तमुत्पलं वश्ये नीलं कृष्णं च मारणे ॥
त्रिसंख्यासंभवैः पुष्पैः शत्रूणां च भयावहम् ॥ ४२ ॥

दमनं तुलसी भद्रे सर्वपापक्षयंकरम् ॥
 सिद्धरीवश्यकृत्योक्ता सदाकर्पणमारकाः ॥ ४३ ॥
 त्रिसंध्यासंभवैः पुष्पैः क्रमं योऽभ्यर्चयेत्सदा ॥
 तस्य विघ्ना न जायन्ते सत्यमेतन्न संशयः ॥ ४४ ॥
 एताः पुष्पप्रसिद्धाः स्युर्निषिद्धा पुष्पकथ्यते ॥
 अथ निषिद्धानि ॥
 विल्वपत्रैर्महाहानिः पुत्रशोककुलक्षये ॥ ४५ ॥
 मारुतमृत्युदं भद्रे शोकसंतापकारकम् ॥
 उन्मत्तेन कुलोत्पादं वर्वरी च धियापहा ॥ ४६ ॥
 मलिनं दुःखदं प्रोक्तं क्रिमियुक्तं महद्भयम् ॥
 संकिताकेशयं युक्तं बंधुहानिं करोति तत् ॥ ४७ ॥
 तस्माद् देवीं प्रयत्नेन शुभैः पुष्पैः प्रपूजयेत् ॥ ४८ ॥

इति श्रीपुष्परत्नाकरे दक्षिणाम्नाये
 पुष्पविवरणं नाम सप्तमः पटलः ॥७॥

पुष्परत्नाकरः अष्टमपटलः

अथोत्तराम्नायस्य ॥

शिरीषैः कर्णिकारैश्च चम्पकैः कोविदारकैः ॥
 वकुलैश्चैव मन्दारैः कुन्दपुष्पैः कुरुण्ठकैः ॥ १ ॥
 लताभिर्ब्रह्मवृक्षस्य मृदुदुर्वाङ्कुरैरपि ॥
 काञ्चनारैश्चोक्तैश्च पुन्नागैः केतकीदलैः ॥ २ ॥
 सेफालिकाभिर्यथीभिर्जातिभिर्दमनैरपि ॥
 शतवर्गैर्मल्लिकार्भिरम्लानैर्वधुजीवकैः ॥ ३ ॥
 भिण्ठीभिश्च जवापुष्पैः करवीरैश्च किशुकैः ॥
 पारिजातैः पाटलैश्च पद्मैर्नीलोत्पलैरपि ॥ ४ ॥
 माधवीभिर्महवकैरपराजितया अपि ॥
 अशनैश्च कदम्बैश्च द्रोणपुष्पैः सकेशरैः ॥ ५ ॥
 अर्चयेत्कुसुमैरेतैर्देवीं साधकसत्तमैः ॥
 विल्वपत्रं यथाप्रीतिकरं देव्या वरानने ॥ ६ ॥
 न तथान्यत्किञ्चिदस्ति पुष्पेषु प्रीतिकारकम् ॥
 अतो यत्नेन दातव्यं विल्वपत्रं विपत्रयुक् ॥ ७ ॥

अथ नैमित्तिके ॥

प्राचुर्यवकुलानां हि वैशाखे सासि कारयेत् ॥
 नागकेशरपुष्पाणां ज्येष्ठे अधिकमाचरेत् ॥ ८ ॥
 आषाढे तु प्रकर्त्तव्यः करवीरस्य संचयः ॥
 चंपकोत्पलपद्मानां भूयस्त्वं नभसीष्यते ॥ ९ ॥

वकुल्यमोधपुष्पस्य मासि भाद्रपदे चरेत् ॥
 भूम्यष्टधा विधातव्यां वंधूकस्याश्विने तथा ॥ १० ॥
 अगस्त्यकुसुमानां हि भूरितां कार्तिके चरेत् ॥
 आधिक्यं विल्वपत्राणां मार्गशीर्षे समाचरेत् ॥ ११ ॥
 पौर्षे दुर्वांकुराणां हि सदेहोऽतिफलप्रदा ॥
 कुन्दस्तोमो माघमासि सर्वकल्याणकारकः ॥ १२ ॥
 फाल्गुने माधवीपुष्पं सर्वसिद्धिविधायकम् ॥
 चैत्रेशोकस्य कलिका कलिकालविनाशिनी ॥ १३ ॥
 मालती यूथिका चैव दमनं कर्णिकारकम् ॥
 कुरुण्ठकं कुरुन्नकमम्लानं पाटला तथा ॥ १४ ॥
 नवमालिकार्कपुष्पं च तथा चैवातिमुक्तकः ॥
 एकादशैतानि भेदाः कुसुमानि वरानने ॥ १५ ॥
 देयानि जगदम्बायै नरैर्नैमित्तिकान्नने ॥ १६ ॥

अथ काम्यं तथा चोक्तम् ॥

मालतीकुसुमेर्देवी वागीशत्वप्रदायिका ॥
 वशगाः स्युर्मर्मीपाला जातीपुष्पैर्न संशयः ॥ १७ ॥
 मेधाः स्युर्यूथिकाभिश्च तृपत्वं नागकेशरैः ॥ १८ ॥
 माधवीभिर्मर्मीहीलाभो हेमलाभश्च चंपके ॥
 अतिमुक्तैर्वृद्धिवृद्धिर्मल्लिकाभिर्घनागमः ॥ १९ ॥
 कुन्दैः कीर्त्तिमवाप्नोति वंधुकैर्वान्धवप्रियः ॥
 जवापुष्पैर्न रिपव संक्षयं याति तत्क्षणात् ॥ २० ॥
 पद्मैरापुरवाप्नोति कुमुदैः कविता भवेत् ॥
 कदम्बैर्व्याधिनाशः स्यादम्लानैर्वृद्धिभागभवेत् ॥ २१ ॥

जयप्राप्तिर्मखकैर्गजलाभः कुरुण्ठकैः ॥
तथापराजितापुष्पैर्भवेत्सर्वाङ्गसुन्दरः ॥ २२ ॥
सेफालिकाप्रसूनेन पुत्रलाभः प्रदृश्यते ॥
शोकहानिरशोकेन वकुलैः कुलवान्यथा ॥ २३ ॥
दुर्वया घनघान्यादि शाल्मल्या शत्रवः क्षयाः ॥
द्रोणपुष्पैरान्नलाभो वकपुष्पैर्धनागमः ॥ २४ ॥
राज्यलाभश्च पुत्रागैः कर्णिकारैवहून्नतिः ॥
दीर्घायुस्त्वं पटोलेन तगरैः सर्वमान्यता ॥ २५ ॥
पलाशकुसुमैर्देवि बहुगोजाविकारकः ॥
शिरीषपुष्पैः प्रमदा जयन्त्या च जयश्रियः ॥ २६ ॥
करवीरैर्मन्त्रसिद्धिर्विल्वपत्रैः परागतिः ॥
सातुक्थां कामनायान्तु शीतपुष्पं प्रशस्यते ॥ २७ ॥
उच्चाटने वशीकारः प्रीतये वैरिणां जये ॥
गंधपुष्पविशेषेण कर्त्तव्यं लोहिते सदा ॥ २८ ॥
मोहते कामिनीलाभे पीतमेवाभयं मनः ॥
कृत्वाभिचारैर्द्वेषे च मारणे च सितद्वयम् ॥ २९ ॥
दत्तैश्चैव जत्रापुष्पैः पट्टवस्त्रफलं लभेत् ॥
ब्रह्महत्यादिकं पापं क्षणान्नश्यति निश्चितम् ॥ ३० ॥

अथ निषिद्धानि ॥

तुलसीभिरपामार्गैर्बुस्तुरैः सिन्दुवारकैः ॥
अर्कपत्रैर्वीसकैश्च तवदेवीं प्रपूजयेत् ॥ ३१ ॥
मन्दारं पारिजातं च वश्यसौभाग्यदायकम् ॥
पीतजातीसर्वकामं विशेषस्तंभने हितम् ॥ ३२ ॥

खर्जूरपुष्पसंजाती च कुन्दं श्रीवृद्धिदायकम् ॥
 वंद्यं मोक्षसौभाग्यं जवा च त्रिपुरा प्रिया ॥ ३३ ॥
 उत्पलं धनवृद्धिं च पद्मं पौष्टिकमेव च ॥
 पून्नागं सर्वसस्यानि वंभ्रुकं धनहानिकम् ॥ ३४ ॥
 कल्लादोल्लासवृद्धिं च केतकीं च विवर्जयेत् ॥
 महुरच तिस्थुले ज्ञेयं मल्लिका दुःखदायिका ॥ ३५ ॥
 चंपकः पुत्रकामस्तु त्रिसंध्या दुःखमोचका ॥
 द्रोणं मोक्षमवाप्नोति सेवन्ती सर्वसिद्धिदा ॥ ३६ ॥
 सेफालिका जयकारी कर्णिका वृद्धिदायिका ॥
 कुमुदं प्रीतिदं चैव दर्शनधनदप्रदम् ॥ ३७ ॥
 कुरुष्ठसिद्धिसौभाग्यं नीलद्रव्यन्तु हानिकम् ॥
 दमनं सर्वसंपत्तिं विल्वपत्रं पराप्रियम् ॥ ३८ ॥
 निर्गन्धोत्कटगन्धन्तु वर्जये चक्रपूजने ॥
 कृष्णा पराजिता मृत्युः पूतमारी तथैव च ॥ ३९ ॥
 मल्लीका नाम संज्ञाया दुःखदा मृत्युदा सदा ॥
 हृदि व्याधिप्रदाश्चैव केशयुवतश्च हानिकम् ॥ ४० ॥
 क्रिमियुवतमहाभीतिराजदण्डमहद्भयम् ॥
 इत्येतत्पुष्पमाहात्म्यं ज्ञात्वा श्रीत्रिपुरा जयेत् ॥ ४१ ॥
 जवापुष्पैर्महेशानि पूर्ववत्पूजयेच्छिवाम् ॥
 मासमात्रेण हृत्येव पातकं शतजन्मजम् ॥ ४२ ॥
 सौभाग्यवान् भवेन्मन्त्री त्रिपुरायाः प्रसादतः ॥
 श्वेतपुष्पैर्महेशानि महद्भिः पूजयेन्नरः ॥ ४३ ॥
 नाशयेत्पातकं सर्वं त्रिशज्जन्मभवं प्रिये ॥
 मासद्वयेन सकलं मोक्षं तस्य करस्थितम् ॥ ४४ ॥

वंधुककुसुमैर्देवी मासमात्रं प्रपूजयेत् ॥
 त्रिलोकवशगं तस्य सर्वपापं दहेद् बुधः ॥ ४५ ॥
 विल्वपत्रैश्च जलजैः सत्वैश्च परिपूजयेत् ॥
 पूर्ववत्परमेशानि मासमात्रं प्रसन्नधीः ॥ ४६ ॥
 समृद्धिवान् भवेन्मन्त्री सर्वपापं हरेत्सदा ॥
 मल्लीकागालतीजातीकुन्दैश्च शतपत्रकैः ॥ ४७ ॥
 श्वेतोत्पलसुशीतैश्च पूजयेन्मासमात्रकम् ॥
 कुलाचारत्रमेणैव पातकं शतजन्मजम् ॥ ४८ ॥
 ब्रह्महत्यादिजनितं नाशयेन्नात्र संशयः ॥
 मुक्तिस्तस्य करे देवि वाचा जीवसमो भवेत् ॥ ४९ ॥
 अगस्त्यप्राणबंधुकजदारकोत्पलैः प्रिये ॥
 पूर्वक्रमेण संपूज्य मासमेकं प्रसन्नधीः ॥ ५० ॥
 पातकं नाशयेन्मन्त्री साक्षात्कामसमो भवेत् ॥
 चम्पकैः पातलैर्देवीं वकुलैर्नागिकेशरैः ॥ ५१ ॥
 वकुलैः सिंववारैश्च पूजयेत्पूर्ववत्क्रमात् ॥
 सौभाग्यस्तुलं तस्य मासमात्रेण जायते ॥ ५२ ॥
 पापं विनाशयेद्देवि यदि यत्नसहस्रकम् ॥
 अथ निषिद्धानि ॥
 पलाशकाशकुसुमैरर्चयेद्दूरतस्त्यजेत् ॥ ५३ ॥
 धात्रीतमालजैः पत्रैस्तुलसीद्वितयैस्तथा ॥
 पूजनात्पातकी चेत्स्यादिन्द्रस्यापि हरेच्छ्रियम् ॥ ५४ ॥
 त्रिपुरापूजने वर्ज्या तुलसी सर्वदा बुधैः ॥
 तुलसीघ्राणमात्रेण क्रुद्धा भवति सुन्दरी ॥ ५५ ॥

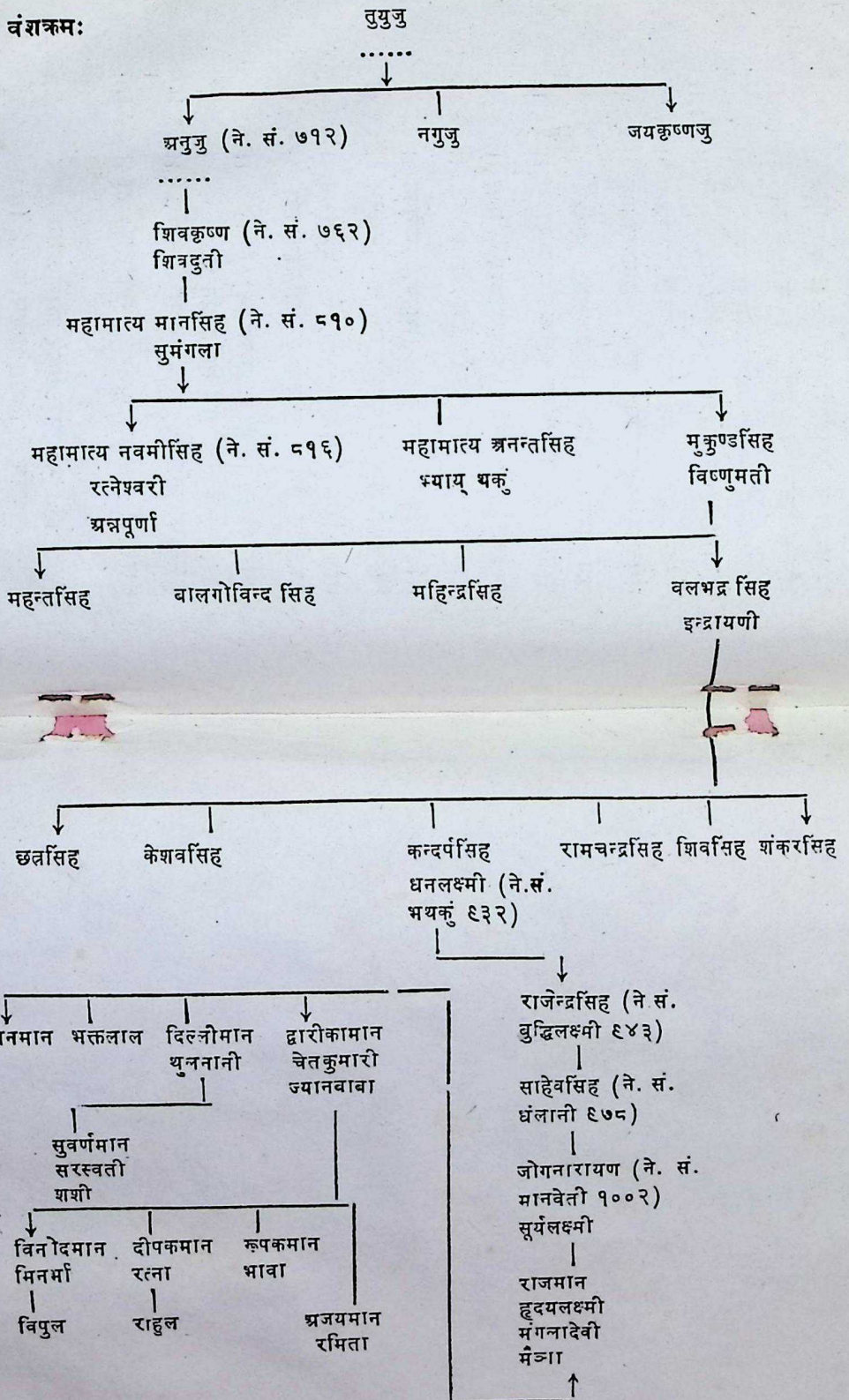
अथ नीलसरस्वत्याः ॥

अष्टम्यां च चतुर्दश्यां पूजयेच्च यथाविधि ॥
अनन्यार्पितमच्छिद्र पूतं पूर्यं नवं शुभम् ॥ ५६ ॥
गुणचन्दनसंयुक्तं नानागंधमनोहरम् ॥
आज्ञासिद्धिम्वाप्नोति जवापुष्पं च वर्वरी ॥ ५७ ॥
चन्दनं चाकर्ककुसुमं दद्याच्छ्वेता पराजिता ॥
बंधुकमालया तुष्येत् तथा द्यागप्रदानवत् ॥ ५८ ॥
अर्घं दद्यात्प्रयत्नेन नित्यपूजासु सर्वदा ॥
पुष्पं श्रेष्ठं रक्तकोकं बंधूकं शतपत्रकं ॥ ५९ ॥
वर्वराद्वितयं चैव कर्णिकारद्वयं तथा ॥
वकमन्दारचूतानि करवीराणि शस्यते ॥ ६० ॥
मंधिकात्रितयं जाती क्षौभपुष्पं जयंतिका ॥
विल्वपत्रं कुलवकं मुनिपुष्पं च केशरम् ॥ ६१ ॥
वासंतीद्वितयं चैव काशपुष्पं मरूवकम् ॥
दमनं च लवंगं च यूथी सेफालिकास्तथा ॥ ६२ ॥
सुगंधिश्वेतलोहित्यैः कुसुमैरर्चयेत्कुलैः ॥
अथ निषिद्धानि ॥
तुलसीमालतीवर्ज्यं पुष्पं दद्यात्प्रसन्नधीः ॥ ६३ ॥
तुलसीवर्जिता पूजा सा पूजा सफला भवेत् ॥ ६४ ॥

इति श्रीपुष्परत्नाकरे जंतरोजाधग्राम्नाय
पुष्पविवरणं नाम अष्टमः पटलः ॥ ८ ॥

॥ समाप्तम् ॥

वंशक्रमः

मुद्रक:- संकटा प्रेस, ख १-८३ टेबहाल, काठमाडौं-३